

**KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**COVID-19'UN DIŞ TİCARETE ETKİSİ:
KONYA İLİ ÖRNEĞİ**

Sevil ONGUN

Yüksek Lisans

**KONYA
Eylül 2021**

COVID-19'UN DIŞ TİCARETE ETKİŐİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ

Sevil ONGUN

KTO Karatay Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bilge AFŞAR

Konya
Eylül 2021

KABUL VE ONAY

BİLDİRİM

Enstitü tarafından onaylanan Yüksek Lisans/Doktora tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını basılı veya dijital biçimde arşivleme ve aşağıda belirtilen koşullar dahilinde erişime açma iznini KTO Karatay Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle, Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak ve gelecekteki çalışmalar (makale, kitap, lisans, patent vb.) için tezimin tamamının veya bir bölümünün kullanım hakları yalnızca bana ait olacaktır.

Tezimin bütünüyle kendi çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izinle kullanılması zorunlu olan kaynakları, yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde izinlerin suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” kapsamında, tezim, aşağıda belirtilen koşullar haricince, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve KTO Karatay Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.¹

Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 6 ay ertelenmiştir.²

Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.³⁻⁴

02 Eylül 2021

Sevil ONGUN

---

¹ MADDE 6(1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

² MADDE 6(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

³ MADDE 7(1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

⁴ MADDE 7(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Hazırlama ve Yazım Kurallarına uygun olarak Doç. Dr. Bilge AFŞAR danışmanlığında tarafımdan üretilen bu tez çalışmasında; sunduğum tüm veri, enformasyon, bilgi ve belgeleri bilimsel etik kuralları çerçevesinde elde ettiğimi, tüm değerlendirme, analiz, bulgu ve sonuçları bilimsel usullere uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım kaynakların tümüne bilimsel normlara uygun biçimde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

02 Eylül 2021

Sevil ONGUN

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarım süresince hiçbir desteğini esirgemeden yanımda olan, bana inanan, her koőulda arkamda olan dünyanın en iyi babası Emin ONGUN'a, beni hep destekleyen biricik annem Őükran ONGUN'a, her baőarımda gururlanan, beni hep motive eden aramızda olmasa da bizi gördüğüne inandığım canım abim Ali Serhat COŐAN'a, varlıklarıyla, pozitif ıŐıklarıyla bana destek olan en güzel hediyelerim Azra Bade'ye, Serhat Emin'e, Derin'e, Faruk'a, tez aőamamın tamamlanmasında bana yardımcı olan, Av. Serdar TUNÇ, Av. Receb TAVUKÇU ve Abdülfettah Akin'e teşekkür ederim.

Tez çalıőmamın bütün aőamalarında bana yardımcı olan değerli danıőmanım Doç. Dr. Bilge AFŞAR'a sayęı ile teşekkür ederim.

Eylül, 2021

Sevil ONGUN

ÖZET

Sevil ONGUN

Covid-19'un Dış Ticarete Etkisi: Konya İli Örneği

Yüksek Lisans Tezi

Konya, 2021

Tarih boyunca insanlık, birçok salgın ile karşılaşmış ve buna karşı mücadele vermiştir. Salgınlara bağlı olarak meydana gelen siyasî, iktisadî, ticarî ve sosyo-ekonomik krizler, diğer krizlerde oluşan problemlere kıyasla daha etkili olduğu tecrübe edilmiştir. Yaşanan ve hâlen devam etmekte olan Covid-19, küresel bir pandemi olarak ilan edilmesi ve hükümetler tarafından alınan kısıtlama kararlarıyla birlikte tüm dünyada sanayi ve üretimde aksamalar meydana gelmiş hatta durma noktasına gelmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak ticarî aksamalar meydana gelmiş ve buna bağlı olarak dünya genelinde ekonomik daralmalar oluşmuştur.

Bu çalışmanın esas amacı Covid-19 pandemisinin Konya ilinde bulunan sanayi, üretim ve hizmet vb. ana sektörlerde faaliyet gösteren firmaların dış ticaretlerinin nasıl etkilendiğini değerlendirmektir. Değerlendirme verilerinden önce yakın geçmişte yaşanan krizler ve tarih boyunca yaşanan salgınlar ele alınmıştır. Değerlendirme verileri; Konya ilinde faaliyet gösteren farklı sektörlerden 350 firmanın katılımı ile oluşturulmuş ve bu verilerin değerlendirilmesi ve hesaplanmasında ise SPSS IBM (Statistical Packet for Social Science) programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler ışığında; Covid-19 sürecinde olumsuz açıdan en çok etkilenen sektör hizmet sektörü iken, sanayi\üretim sektörünün hiç etkilenmediği hatta üretimin ve ciroların daha çok arttığı tespit edilmiş ve bunun sebepleri de ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Covid-19, Dış Ticaret, Salgın Hastalıklar, Konya, Ekonomik Kriz

ABSTRACT

Sevil ONGUN

The Effect of Covid-19 on Foreign Trade: The Case of Konya Province

Master Thesis

Konya, 2021

Throughout history, humanity has encountered and struggled with many epidemics. It has been experienced that political, economic, commercial and socio-economic crises that occur due to epidemics are more effective than the problems that occur in other crises. The current and still ongoing Covid-19 has been declared a global pandemic and with the restriction decisions taken by governments, disruptions in industry and production have occurred all over the world and even came to a standstill. As a natural consequence of this, commercial disruptions have occurred and accordingly, economic contractions have occurred throughout the world.

The main purpose of this study is the industry, production and service of Covid-19 pandemic in Konya Province, etc. it is to evaluate how the foreign trade of the companies operating in the main sectors is affected. Before the assessment data, crises in the recent past and outbreaks throughout history were generally discussed. Evaluation data was created with the participation of 350 companies from different sectors operating in Konya province, and SPSS IBM (Statistical Packet for Social Science) program was used to evaluate and calculate these data. In the light of the data obtained; While the sector that was most negatively affected in the Covid-19 process was the service sector, it was determined that the industry/production sector was not affected at all, even the production and turnover increased more and the reasons for this were also discussed.

Keywords:

Covid-19, Foreign Trade, Epidemics, Konya, Economic Crisis

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
TABLOLAR DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. KRİZLER VE DIŞ TİCARETE ETKİSİ	3
2.1. Dış Ticaret	3
2.2. Kriz.....	4
2.2.1. Para Krizi	6
2.2.2. Bankacılık Krizleri.....	7
2.2.3. Dış Borç Krizleri.....	8
2.2.4. Sistemik Krizler	8
2.3. Ekonomik Krizler	9
2.3.1. Dünya Krizleri	10
2.3.1.1. Büyük Ekonomik Buhran	10
2.3.1.2. Petrol Krizi.....	11
2.3.1.3. Körfez Krizi	11
2.3.1.4. 1997 Asya Mali Krizi	12
2.3.1.5. 2008 krizi	12
2.3.2. Türkiye’de Yaşanan Krizler	15
2.3.2.1. 1982 Bankerler Krizi	15
2.3.2.2. 1994 krizi	15
2.3.2.3. 2001 krizi	16
2.3.2.4. 2018 Krizi	17
2.4. Salgınlar ve Ekonomiye Etkisi	18
2.5. Covid-19 Salgınının Dünya Ekonomisine Etkisi.....	20
2.6. Covid-19 Salgınının Türkiye Ekonomisine Etkisi.....	21

3. COVID-19’UN DIŞ TİCARETE ETKİSİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ	23
3.1. Araştırma	25
3.1.1. Araştırmanın Amacı.....	25
3.1.2. Literatür Taraması.....	25
3.1.3. Araştırmanın Önemi	26
3.1.4. Araştırmanın Yöntemi	26
3.1.5. Araştırmanın Hipotezleri	27
3.1.6. Evren ve Örneklem	29
3.1.7. Araştırmanın Kapsam ve Kısıtları	29
3.1.8. Analiz ve Bulgular	29
3.1.9. Hipotez Testleri	49
SONUÇ VE ÖNERİLER	69
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ	86

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Yaş	29
Tablo 2. Eğitim Durumu	29
Tablo 3. İşletmenin Faaliyette Olduğu Sektör	30
Tablo 4. İşletmenin Yaşadığı Krizler ve Sebepleri	30
Tablo 5. İşletmenin Gelir ve Satış Göstergeleri	31
Tablo 6. İşletmenin Kârlılık Durumu	32
Tablo 7. İşletmenin Kapasite Durumu	33
Tablo 8. İşletmenin Maliyet Durumu	33
Tablo 9. İşletmenin Pandemiye Karşı Aldığı Önlemlerin Ciroya Yansıması	34
Tablo 10. İşletmenin Pandemi Öncesi ve Sonrası İthalat-İhracat Durumu	34
Tablo 11. İşletmenin Finansal Sorunlara Karşı Çözüm Önerileri	35
Tablo 12. İşletmenin Cirosunun Krizden Etkilenme Durumu	36
Tablo 13. Covid-19'un İşletmeye Yarattığı Etkiler	36
Tablo 14. Krizle Beraber İşletmede Ertelenen Yatırım Durumu	37
Tablo 15. İşletmenin Covid-19 Döneminde Yaşadığı Sorunlar	37
Tablo 16. İşletmenin 2020 Döneminde Ticaret Değişim Durumu	46
Tablo 17. İşletmenin Nakit Akışını Yönetebilmesi İçin Aldığı Önlemler	46
Tablo 18. Krizin İşletme Üzerindeki Etkilerinin Ne Kadar Uzayacağı Durumu	47
Tablo 19. İşletmeyi Pandemi Sürecinde Endişelendiren Hususlar	48
Tablo 20. İşletmenin Pandemi Sürecinde Kullandığı Kaynak Durumu	48
Tablo 21. İşletmenin Normalleşmeyle Birlikte Ticaretindeki Değişim Öngörülleri	49
Tablo 22. İşletmenin Bulunduğu Sektörle Covid-19 Pandemi Sürecinde İşletmenin Gelirindeki Değişim Arasındaki İlişki	49
Tablo 23. Covid-19 Sürecinde İşletmede Kriz Durumu ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki	50
Tablo 24. İç Piyasa Satışı ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki	51
Tablo 25. Covid-19 Pandemisinin Başlamasıyla İşletmede Dış Ticaret ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki	54
Tablo 26. Covid-19 Pandemisinin Başlamasıyla İşletmede Üretim Maliyeti ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki	55
Tablo 27. Covid-19 Sürecinde Karşılaşılan Finansal Sorunların Çözümünde En Önemli Yöntem ile Sektör Arasındaki İlişki	56
Tablo 28. Covid-19 Sürecinde Karşılaşılan Finansal Sorunların Çözümünde En Önemli Yöntem ile Sektör Arasındaki İlişki	59

Tablo 29. İşletmede Covid-19 Pandemisi Etkileri Görülmeye Başlandığından Beri Yurtiçi Satışların Seyri ile İşletmenin Sektörü Arasındaki İlişki.....	61
Tablo 30. Firmanın 2020 Mart Ayından Bu Yana Nakit Akışını Yönetebilmek İçin Alınan Önlemlerle Sektör Arasındaki İlişki.....	63
Tablo 31. Covid-19 Pandemisi Sürecinde İşletmenin Kullandığı Finansal Kaynaklar ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki.....	65
Tablo 32. Pandemi Süreci ve Öncesi Karşılaştırma.....	66
Tablo 33. Hipotez ve Sonuçlar.....	66

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
COVID-19	Corona Virus Disease-19
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HSBC	Hong Kong and Shanghai Banking
IMF	International Monetary Fund
RNA	Ribonükleik Asid
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

İnsan ırkı yüzyıllardır salgın hastalıklarla birlikte yaşamaktadır. Hastalıkların yayılmasında önemli rol oynayan etkenler arasında insanların yeni alanlara yönelme eğilimleri, savaşlar, yerleşik tarıma geçiş, ticaret ve kentleşme gibi nedenler bu hastalıkların bir yerden bir yere taşınmasında etkili olmuştur. Salgın hastalıklar askeri, mali ve iktisadi alanlardaki etkileriyle yüzyıllar boyunca az denilemeyecek sayıda devletlerin yıkılmasında önemli etkiye sahiptir. (Pamuk, 2020, s. 34).

Tarihte en çok sözü edilen ve Orta Çağda ortaya çıkan Kara Veba adıyla anılan salgın 1332 yılında Çin'de başlayıp Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarında etkisini göstermiştir. Bu salgın Genova gemilerinin Avrupa'ya gelmesi ile farelerden insanlara geçtiği düşünülmektedir (Yıldırım N. , 2020, s. 88). Çalışma çağında olan nüfusun çoğunluğunun ölmesi sonucunda, ekilen toprakların büyük bir kısmı boş kalırken, düşen talep sebebiyle tarımsal malların fiyatlarında düşüş yaşanmıştır. Bu durumu sonrasında mamul fiyatlarının yükselmesi ve emek darlıkları sebebiyle ücretlerin iki katına çıkması izlemiştir (Pamuk, 2020, s. 38). Bu salgının başlamasıyla nüfus seviyesinde ciddi azalmalar meydana gelmiş ve bunun sonucunda ise üretimde düşüş yaşanmıştır. Üretimde düşüş olmasına rağmen tüketimde aşırılık söz konusu olmasıyla birlikte bu durumu enflasyon ve mal sıkıntısı izlemiştir (Snell, 2019).

Tarihsel süreç içerisinde ekonomiyi sarsan bir diğer önemli salgın 1629-1631 yılları arasında İtalya'da ortaya çıkan İtalyan Vebasıdır. Bu salgının yayılmasında hastalığın taşıyıcısı olan Fransız ve Alman askerlerinin savaş sebebiyle İtalya'ya gelmesi neden olmuştur. Önlem olarak liman ticaretinin durdurulması, yabancıların İtalya'ya girmesinin yasaklanması salgının önüne geçilmesinde yeterli olmamıştır. Veba sonrası İtalya gücünü kaybetmeye başlayarak nüfusunun büyük bir kısmını ve ticari hükmünü kaybetmiştir (Türk, Ak Bingül, & Ak, 2020, s. 617).

Tarihte ekonomiyi de derinden etkileyen bu iki salgından sonra Covid-19 (Corona Virus Disease-19) krizi 2019 aralık ayında Çin'in Vuhan kentinde canlı hayvan ve deniz ürünlerinin satışının yapıldığı bir pazarda görülmüştür. Etkileşim haliyle bireylerden tüm dünyaya yayılmıştır. Bu salgın ölümcül risk taşıyan bir RNA virüsüdür. Covid-19 dünya nüfusunun %90'ndan fazlasını etkileyerek ekonomik bir krizi de peşinden getirmiştir (Altunç & Yılmaz, 2020, s. 1).

Covid-19 salgını ekonomi boyutunda ilk olarak dış ticareti etkilemiş ve Almanya, İtalya, Fransa, ABD, İngiltere gibi gelişmiş olan ülkelerin ticari bağlantılarında ciddi düşüşler meydana getirmiştir. Fakat Covid-19 salgını ilk olarak Çin'de görülmesine rağmen, gelişmiş olan diğer ülkelere kıyasla Çin'de Covid-19 öncesine göre dış ticaret rakamlarında önemli ölçüde bir düşüş gözlenmemiştir.

Türkiye'de Covid-19 salgınından en fazla etkilenen sektör hizmet sektörü olmuştur. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalar ciddi ekonomik kayıplar vermiştir. Fakat Covid-19 vakalarının artmasıyla beraber Avrupa'nın dış ticaretini önemli oranda durdurması, Türkiye'nin jeopolitik konumu ve Türkiye'de kaliteli ve ucuz mal üretimi yapılmasından dolayı Türkiye'yi Çin'e karşı ticaret yapılacak alternatif ülke pozisyonuna getirmiş ve sanayi/üretim sektöründe Covid-19 dönemi öncesine göre bir artış yaşanmıştır.

Bu çalışmada; krizler, krizlerin dış ticarete olan etkisi, salgın ve salgın hastalıklar konusunun üzerinde durduktan sonra asıl olarak Türkiye'de 2020 yılı mart ayında ortaya çıkan Covid-19 salgınının Türkiye'nin Konya ilindeki ithalat/ihracat yapan firmaların bu salgından ne derece etkilendiklerini, olumlu/olumsuz taraflarını SPSS yöntemiyle elde edilen sonuçlar analizlerle birlikte değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. KRİZLER VE DIŞ TİCARETE ETKİSİ

Yaşanan krizler sadece finans sistemi ile kısıtlı kalmayarak reel sektörü de etkilemektedir. Bu süreç ekonomide durgunluk oluşturmakla birlikte ülkelerin dış ticaretini ve istihdamını da olumsuz yönde etkilemektedir (Alkinoğlu Karamızrak, 2009, s. 369).

2.1. Dış Ticaret

Hayvanlardan bilinç yönü ile ayrılan insanlar, yaşamlarını devam ettirebilmek için geçim araçları üretmek zorunda kalmışlardır. Bunun sonucunda dolaylı olarak maddi yaşamlarını ve yine dolaylı olarak uzun vadede dış ticaret olgusunu başlatmışlardır (Marx, İktisat Üzerine, 2017, s. 30).

Dış ticaret olgusu ortaya çıktıktan sonra bilimsel tanımını da zamanla literatüre girmiştir. Dış ticaret, değişmez sermaye parçalarını, yaşamın devam edebilmesine yardım sağlayacak zorunlu geçim araçlarını ucuzlatıp değer oranlarını yükselterek ve değişmez sermayenin değerini azaltarak kâr oranını yükseltici bir etki sağlamaktadır. Genel tabirle üretim ölçeğinin yelpazesini genişleterek ekonomiye bu yönde de katkı sağlamaktadır. Neticede birikimin hızlandırılmasında katkıda bulunmaktadır (Marx, Kapital III. Bir Bütün Olarak Kapitalist Üretim Süreci, 2020, s. 242).

Literatürde olan başka bir tanımla dış ticaret, bir ülkenin ihracat ve ithalatının toplamına denmektedir. Dış ticaretin ülke ekonomisi için göz ardı edilemez yararları bulunmaktadır. İlk olarak ülkeye döviz girdisi sağlamaktadır. Bu döviz girdisi, ülke için ihraç edilen ürünlerin ödemesi için gerekmektedir. Bunun yanında dış ticaret kontrollü bir şekilde ilerletilmezse aşırı ithalat sonrasında üretim azalır ve bu durum ülke ekonomisini olumsuz yönde etkiler (Ketboğa & Danacı, s. 251). Ülkeler, çıkarlarını korumak için dış ticaret politikalarını kontrollü bir şekilde devam ettirmek için önlemler almaktadırlar. Ülkeler dış ticaretlerini özendirici, sınırlandırıcı ya da bunların yapılış şekli için düzenlemeler getirtmektedirler (Subaşı Ertekin & Kutlu, s. 224).

Dış ticaret kelimesine dar anlamda bakıldığında bir ülkenin diğer ülkelere mal satması (ihracat) ve mal alması (ithalat) şeklindedir. Dış ticaret kelimesine geniş anlamıyla bakıldığında ise, mal alım-satım ticaretinin yanı sıra uluslararası hizmet ticareti şeklinde tanımlamak mümkündür (Aykut Seymen, 2019, s. 353).

Dış ticaret olgusu; ticaret politikası değişiklikleri, makroekonomik büyüme, teknolojik ilerleme, uluslararası çevre ve doğal afet gibi çeşitli faktörlerden etkilenir ve ülke ekonomisine büyük oranda katkı sağlamaktadır (Jiang & Qu, 2020).

Dış ticaretin bir ülke ekonomisine sağlamış olduğu katkılar şu şekilde sıralanmaktadır (Birekul , 2019, s. 11):

- Döviz sıkıntısını azaltarak hammadde alımını kolaylaştırmak,
- İş hacmini artırmak, iç piyasaya olan bağımlılığı azaltarak pazarın genişlemesini sağlamak,
- Yeni teknolojilerin kullanılabilmesi için fırsat yaratılması,
- İhracatın yapılmış olduğu sektörde dış ticarete bağlı olarak üretim maliyetlerinde azalış yaşanması,
- İş gücüne olan talebin fazlalaşmasıyla beraber işsizlik sorununa çözüm olması.

Dış ticaret bir ülke için vazgeçilemez bir geçim kaynağıdır. Fakat savaş, kriz, doğal afetler, salgın vb. durumlarda dış ticaret aksamaya uğrayabilmektedir. Bu gibi durumlarda ülkeler ekonomilerini korumak için kriz yönetimi oluşturmak zorundadırlar. Bir salgın sonrasında kriz yönetimini gerekli kılan alanların başında gelen dış ticaret, özellikle ülkelerin küresel değer zincirlerinin sürdürülebilmesi için önemlidir. Cari işlemler dengesi bakımından dış ticaret hemen her ülke gibi Türkiye’de de büyük önem taşımaktadır (Tekeoğlu, 2020, s. 33).

2.2. Kriz

Kriz kelimesi Yunanca kökenli olup, anlamı ise karar verme ve farklılaşmadır. Fakat kriz teriminin ekonominin tüm alanlarında kullanılmaya başlanması 19. yüzyıl ortalarına tekabül etmektedir. Teorik anlamı olarak bakıldığında kriz, olağanüstü ve tehlikeli bir durum olarak bilinmektedir (Okkay, 2019, s. 310). Doğru kararların verilmesi gereken kritik bir zaman dilimidir. Kriz kelimesi, ekonominin istikrarlı bir yapıdan istikrarsız bir yapıya düşmesi ya da dengeli bir yapıdan dengesiz bir yapıya düşmesi durumudur. Kısacası kriz, bir dönüm noktası olarak adlandırılmaktadır (Darıcan, 2013, s. 40).

Kriz, önceden öngörülemeyen birtakım gelişmelerin mikro düzeyde firma ve iş yerlerini, makro düzeyde bakıldığında ise hükümetleri ciddi boyutlarda etkileyen sonuçlara sebep olmaktadır. Kriz kelimesi normal bir zaman diliminde ortaya çıkan her sorun demek değildir. Ekonomi sisteminde dalgalanmalar her zaman olabilir. Kriz olarak adlandırılabilmesi için öngörülememiş, ani ve beklenmedik olması gerekmektedir (Öcal, 2011, s. 206).

Herhangi bir olayın kriz olarak nitelendirilebilmesi için tehdit, risk, beklenmedik olmasını ve belirsizlik unsurlarını bünyesinde barındırması gerekmektedir. Tehdit boyutunda bakıldığında örgütün sağlığını ve devamlılığını tehdit etmesi gerekmektedir. Risk boyutunda bakıldığında var olan sorunlar örgütü bir risk ile karşı karşıya getiriyorsa burada riskten söz edilmektedir. Belirsizlik boyutunda bakıldığında olayların nasıl sonuçlanacağı kestirilemez bir hal aldığı ve belirsizlik düzeyi yüksek olduğunda burada krizden söz edilmektedir. Beklenmedik olması boyutu ise herhangi bir olayın kriz olarak değerlendirilmesi için beklenmedik olması gerekmektedir (Akkuş A. , 2020, s. 105).

Bir toplumda ya da örgütte görülen buhranı, zor bir dönemi ifade eden kriz, dönemlerinde durumdan zarar görme, belirsizlik ve risk durumu vardır. Krizler hiçbir zaman belirti göstermeden gerçekleşmez. Krizin yaşandığı yerde, öncesinde mutlaka uyarı sinyalleri de olmuştur (Sarı & Sarı, 2020, s. 52). Bir örgütte ya da toplumda kriz yaşanırken bu durum geçici de olsa o süre içerisinde düzen bozulur dolayısıyla yönetim biçiminin önemi artar ve liderlik gibi yönetsel beceriler en üst seviyede korunmaya çalışılır (Sarı & Sarı, 2020, s. 53).

Krizler şekillerine göre uzun ya da kısa süreli olabilmektedir. Kısa olması için, krize karşı uygulanacak tedbirlerin zamanında alınmış olması gerekmektedir. Bir kriz uzun süre devam ediyor ise bu durum krize karşı uygulanan tedbirlerin zamanında alınmamış olduğunu göstermektedir (Aktan & Şen, 2001, s. 2).

Kriz türleri; para krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistemik krizler olarak incelenmektedir.

2.2.1. Para Krizi

Üzerinde tartışma yaratılan krizlerden biri haline gelen para krizi; ulusal para birimine olan güvenin giderek kaybolmasıyla, ülkeye gelen fonların da hızlıca ülkeyi terk etmeye başlaması, yaşanan bu durumlardan sonra da merkez bankasının bu saldırıya karşı olarak kuru koruma altına almaması, ulusal para birimini dalgalanmaya bırakması veya ulusal paranın değerinin düşmesi olarak tanımlanabilir (Darıcan, 2013, s. 40). Para krizinin beş belirleyicisi vardır. Bunlar; finansal alt yapı yetersizliği, hatalı iktisat politikaları ve zayıf makroekonomik göstergeler, uluslararası kuruluşların ve piyasadaki kreditorlerin hatalı his ve önerileri, terörist saldırısı ve siyasal suikast gibi beklenmedik olaylardır (Çelikel Danışoğlu, 2013, s. 3).

Para krizleri modellerine göre; birinci nesil, ikinci nesil ve üçüncü nesil para kriz modelleri olarak incelenmektedir.

Birinci nesil para krizi modelleri, para krizini tanımlamaya yönelik yapılan ilk çalışmadır (Yılmaz, Kızıltan, & Kaya, 2005, s. 89). Birinci nesil kriz modelleri 1973 yılında petrol fiyatlarının hızla artışa geçmesiyle başlayan ödemeler dengesi ve dış borç krizlerini açıklamak için geliştirilen modeldir (Timur & Tosuner, 2002, s. 14). Bu modeller krizin ortaya çıkmasına neden olan makro iktisadi belirleyicilerin önemini vurgulamakta ve para krizlerini, yapısal dengesizliklerin kaçınılmaz sonucu ile sürdürülemez iktisadi politikalar olarak görmektedir (Yılmaz, Kızıltan, & Kaya, 2005, s. 90). Kanonik modeller olarak da adlandırılan birinci nesil kriz modellerine göre finansal kriz, sabit kur rejimi ile genişletici maliye politikaları arasındaki gerilimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Aydın & Aksoy, 2012, s. 139). Özetle birinci nesil kriz modellerinde ortaya konan temel önerme; krizlerin, döviz kuru rejimi ile aşırı boyutlara ulaşmış kamu borcu arasındaki uyumsuzluktan kaynaklandığı yönündedir (Timur & Tosuner, 2002, s. 14).

İkinci nesil para krizi modelleri; para krizlerini, makro ekonomik politikaların sürdürülebilirliği ile alakalı olarak beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan olumsuz beklentiler ile büyüyen bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, Kızıltan, & Kaya, 2005, s. 91). İkinci nesil kriz modellerindeki temel sorun, beklenen ekonomik büyüklüklerle gerçekleşen ekonomik büyüklükler arasında ortaya çıkan etkileşim ve farklardır. İkinci nesil kriz modellerindeki bu temel sorun, birinci nesil kriz

modellerinde ortaya konulan sürdürülemez ve yapısal iktisadi politikalarından kaynaklanan kriz nedenleri ile örtüştürülmeye çalışılmaktadır (Timur & Tosuner, 2002, s. 15). Özetle ikinci nesil kriz modelleri, para krizlerine sebep olan temel unsurun, uygulanan iktisadi politikalar ile döviz kuru arasında kabul edilen uzun dönemli iktisadi politikaların birbiri ile tutarlı olmaması durumudur (Yılmaz, Kızıltan, & Kaya, 2005, s. 92).

Üçüncü nesil para kriz modelleri, finans ve bankacılık sektörünün rolünü vurgulayarak, para krizleri ile bankacılık krizlerinin birbirlerini besleyen bir kısır döngü oluşturduğu ana düşüncesine dayanmakta ve krizlerin ülkeler arasında bulaşma mekanizmasını açıklamaya çalışmaktadır (Yılmaz, Kızıltan, & Kaya, 2005, s. 93). Yani herhangi bir ülkede yaşanan para krizi, başka bir ülkenin ekonomisini yapısal olarak olumsuz bir biçimde etkileyebilmektedir. Bir ülkenin ulusal parasında görülen aşırı değer kaybı, pazarlarının ve ihracat mallarının benzer olduğu başka bir ülkenin ihracatı üzerinde baskı kurarak zamanla bu ülkenin kriz riskini artırmasına sebep olmaktadır (Tosunoğlu & Kasal , 2020, s. 17).

2.2.2. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizlerinin tanımlanmasında farklı yaklaşımlar söz konusudur. Sistemdeki bankaların sermayelerinin büyük bir bölümünü veya tamamının kaybedilmesi sistemik bankacılık krizi olarak adlandırılırken, devlet yönetiminin bankaları birleşmeye veya kapanmaya zorlaması, sistemdeki bankalara el koyması geniş anlamda bankacılık krizleri olarak tanımlanmaktadır (Altıntaş, 2004, s. 40). Yapılan teorik çalışmalar ise bankacılık krizlerini pasif yanlı olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamaya göre bankacılık krizleri tüm bankacılık sistemlerinden veya bazı bankalardan mevduatların aniden çekilmesi olarak tanımlamıştır. Ani mevduat çekişlerinin banka iflasına sebep olabileceği ve hükümetlerin de uyguladığı politikalar sonucunda bankacılık krizlerinin kaçınılmaz olacağı vurgulanmıştır (Arı & Özkeskin , 2016, s. 47).

Yapılan çalışmalarda yaşanan bir para krizinin bankacılık krizine sebep olabileceği yönünde görüşler mevcuttur. Bu görüşler, para krizine eşlik eden ulusal parada yaşanan değer kaybı, korunmasız döviz yükümlülüklerini bankalarda ödeme sorunlarına sebep olabilmektedir. Ayrıca faiz oranlarında yaşanan keskin artışlar döviz kuru üzerinde etki

yaratıyorsa, para krizi bankacılık sektöründe sorun yaşanmasına neden olabilir (Arı & Özkeskin , 2016, s. 49).

Bankacılık krizlerine sebep olan unsurları makroekonomik ve mikroekonomik nedenler olarak ele alırsak, makroekonomik nedenler arasında; döviz kuru dalgalanmaları, cari işlemler açığı, enflasyon ve düşük büyüme oranı olarak sıralayabiliriz. Mikroekonomik nedenlere göz attığımızda; kredi riskleri, bankacılık riskleri, piyasa riskleri, sektördeki yoğun rekabet şeklinde sıralayabiliriz (Kılıç, 2020, s. 23).

2.2.3. Dış Borç Krizleri

Bir ulusun özel kesim veya kamuya ait dış borçlarını geri ödeyememesi durumuna dış borç krizleri denmektedir. Diğer bir ifade ile dış borç krizi bir ulusun diğer ülkelerden aldığı anapara artı faizleri geri ödeyemeyeceğini ilan etmesi durumudur (Aydın & Aksoy, 2012, s. 146). Kamu sektörünün borçlarını geri ödeme yükümlülüklerini karşılayamayacağı şeklindeki risk algılamaları özel sermaye girişlerinde ciddi bir düşüşe sebep olmaktadır. Borç alan ülke borçlarını ödeyemediğinde veya borç veren ülkeler borçların geri ödenemeyeceği olasılığının olduğunu düşünerek yeni kredi vermekten kaçınıp, mevcut olan kredileri geri almaya çalıştıklarında da dış borç krizleri ortaya çıkar (Delice, 2003, s. 61).

Dış borç krizlerine neden olan bir diğer unsur ise ülkenin üretimde ithal girdi kullanıyor olmasının yol açtığı dış ticaret açıklarından oluşan döviz ihtiyaçlarıdır. Ülkenin kendi öz sermayesinden borçlanma imkanının kalmadığı durumlarda, hem de ulusal paranın değerini korumak amacı ile dışarıdan borçlanılmaktadır (Aydın & Aksoy, 2012, s. 147).

2.2.4. Sistemik Krizler

Kur ve bankacılık risklerinin büyüklüğü ve sıklığı sistemik kriz olarak adlandırılmıştır. Sistemik kriz ulusal ekonomilerde zıt etki yaratan büyük bir şok durumu olarak da belirtilebilmektedir. Sistemik kriz kavramı bir ülkede bir kurdan daha fazlası olarak tüm ekonomik sistemde ve bankacılık sektörü üzerinde yaşanan etkileri belirtmektedir (Tekinşen, 2002, s. 73).

Yani sistemik krizler finansal piyasaların işlev ve görevlerini yerine getiremeyecek biçimde ciddi kırılmalar yaşaması ve bunun sonucunda reel ekonomiye ciddi boyutlarda

olumsuz etki yaratması durumudur. Yaşanan bir sistemik kriz, döviz krizini içerebilir. Fakat yaşanan bir döviz krizi tek başına ödemeler dengesine olumsuz bir etkide bulunamaz. Bu sebeple döviz krizi, sistemik krizlere eşdeğer değildir (Oktar & Dalyancı, 2010, s. 5).

Sistemik krizler, finansal piyasalarda ortaya çıkar ve finansal piyasalarda büyür ve gelişir. Yayılma etkisi olması sebebi ile tüm ekonomik sistemi etkisi altına alır ve bu durum mutlaka politik bir müdahaleyi gerektirir (Tekinşen, 2002, s. 74).

2.3. Ekonomik Krizler

Ekonomik kriz, ekonomik göstergelerde ani ve beklenmedik bir şekilde oluşan değişimlerin, makro ve mikro boyutta, ülke ekonomisi ve firma ekonomisi üzerinde ciddi derecede olumsuz etki yaratan sonuçları doğurmasına denir. Oluşan bu krizlerin pek çok nedeni olabilmektedir. (Uruş, 2019, s. 34).

Ekonomik krizin bir diğer tanımı ise bir ülkenin büyüme, istihdam ve enflasyonu gösteren kurların çöküşü olarak ifade edilmektedir (Gevorkyan, 2015, s. 112).

Belirli bir üretim faktörü, hizmet, mal ya da döviz piyasalarındaki miktarlarda ya da fiyatlardaki normal dalgalanmaların üzerinde gerçekleşen olumsuz yöndeki değişimler ekonomik kriz olarak belirtilmektedir. Ekonomik krizlerin sebebi olarak gösterilebilecek bazı durumlar ise politik istikrarsızlıklar, reel dengesizlikler veya doğal afet ya da salgınlar gibi bir sebepten etkilenilmesi sonucunda kendini gösterebilmektedir (Halişçelik, 2008 Küresel Ekonomik Krizin Türü ve Nedenleri, 2021, s. 4).

Ekonomik krizler, ekonomi ve insanlık tarihinde bazı sebeplerden dolayı dönem dönem görülen bir durumdur. İnsanların ticareti, bilimi ve teknolojiyi kullanmaya başlamaları gibi sebepler ülke ekonomilerini birbirine bağımlı hale getirmiştir. Ancak bütün bu sebepler bazı dönemlerde ekonomik krizleri de beraberinde getirmiştir (Kadioğlu, 2010).

Ekonomik krizler makroekonomik istikrar için önemli tehditlerdir. Ekonomik krizlerin yarattığı etkiler, diğer ekonomilere de sıçrayarak büyük kayıplara sebebiyet verebilir ve bu ekonomiler üzerinde yıkıcı bir etkiye sebep olabilirler (Liu & Favre, 2013, s. 89).

2.3.1. Dünya Krizleri

Ekonomi olgusu dünya tarihinin her döneminde insanların, devletlerin yaşamında önemli bir yer edinmiştir. Hatta yaşanan olaylarda neden-sonuç ilişkisine bakılırken ekonomi kaynaklı sebeplerin daha fazla olduğu görülmüştür. Ekonominin olduğu her durumda kriz de yaşanmıştır. Geçmişten günümüze kadar yaşanan önemli dünya krizleri; Büyük Ekonomik Buhran (1929), Petrol Krizi(1973), Körfez Krizi(1980), Asya Mali Krizi(1997), Küresel Ekonomik Kriz(2008) şeklindedir (Halisçelik , 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türü ve Nedenleri, 2021, s. 2).

2.3.1.1. Büyük Ekonomik Buhran

Dünyanın yaşamış olduğu ilk büyük ekonomik kriz, 1929 yılında New York borsasındaki çöküşün tetiklemiş olduğu ve tüm uluslarda da hissedilen Büyük Ekonomik Buhrandır. Krizin başlamasıyla birlikte bankalarda iflaslar gerçekleşmiş, borsalarda ciddi boyutlarda değer kayıpları yaşanmış, toplam yatırım ve tüketimde de ciddi daralmalar yaşanmıştır. Kriz döneminin başında Büyük Buhranın yarattığı olumsuz etkilere bağlı olarak dünya ticareti %60 düzeyinde gerileme yaşamıştır. Bunun sebebi devletlerin kendi iç piyasasını korumak amacıyla ekonomilerinde içe kapalı politika izlemesinden kaynaklanmaktadır. Alınan bu önlemler uluslararası ticaretin aksamasına sebep olmuştur (Bakırtaş & Tekinşen, 2004, s. 89).

Büyük Ekonomik Buhran o zamana kadarki süre içerisinde eşi benzeri olmayan ekonomik daralmanın, işsizliğin ve durgunluğun sebebi olmuştur. Ekonomiye getirilen yeni akımların temelleri de Büyük Buhran sebebiyle atılmıştır. Kriz en çok sanayide gelişmiş şehirleri etkilemiş, bu şehirlerde işsizler adeta evsizler ordusu yaratmıştır (Turan, 2011, s. 58).

Ekonomik Buhranın her ülkeye olduğu gibi Türkiye ekonomisine de olumsuz etkileri olmuştur. Büyük Buhranın yaşandığı dönemde Türkiye’de bir Merkez Bankasının olmayışı, Türkiye’nin senyoraj hakkını kullanılmasını olanaksız kılmıştır. Lozan Anlaşmasından dolayı Türkiye yeni vergi düzenlemesi de yapamamıştır. İkinci Dünya Savaşının yaşanmasının ardından dünya, Sovyetler Birliği ve ABD tarafından domine edilen iki kutuplu yapıya dönüştüğünden ve Türkiye’nin de ABD tarafında olmasıyla birlikte ve ayrıca IMF ile yapılan anlaşmanın getirdiği yükümlülükler sonucunda

Türkiye'nin ithalatı artmış, tarım üretiminde düşüşler yaşanmış, ihracat azalmış bunun sonucunda ise Türkiye kısa vadeli borçlarını ödemekte zorlanmaya başlamıştır. Yaşanan bu olumsuzlukların sonucunda Türkiye 1958 yılında moratoryum ilan etmiştir (Bayrak, 2020, s. 287).

2.3.1.2. Petrol Krizi

15 Ekim 1973 yılında petrol ihracı yapan Arap ülkelerinin, 1973 yılında yaşanan İsrail-Arap savaşında Arapların, İsrail ordusunun yanında olan Batılı devletlere karşı başlatmış olduğu petrol ambargosundan kaynaklanmaktadır. Bu ambargo, petrol ihracı yapan ülkelerin ekonomisinde ciddi boyutlarda daralma ve durgunluk yaratmıştır. Bu olaylarla beraber stagflasyon olgusunun da ortaya çıkmasının temelleri atılmıştır (Öztürk & Saygın , 2017, s. 1). Bu krizin de Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri vardır. Petrol fiyatlarının artması sebebiyle ödemeler dengesinin açığı artmış ve bunun sonucunda döviz sıkıntısı yaşanmıştır. Neticede Türkiye'de üretim durma noktasına kadar gelmiştir (Bayrak, 2020, s. 288).

Fiyatların yükselmesi ve petrol arzının daraltılması Türkiye'de başta olmak üzere gelişmekte olan ülkeleri olumsuz şekilde etkilemiştir. 1973 senesinin dördüncü çeyreğinde yaşanan borsa çöküşü ve yine aynı yılda petrol fiyatlarında yaşanan yükselme Petrol Krizinin uzun dönem varlığını hissettirmesine sebep olmuştur (Aytekin , 2014, s. 26).

2.3.1.3. Körfez Krizi

1980-88 yılları arasında Irak ve İran arasındaki savaşta Irak ekonomik olarak ağır darbe almıştır. Bu zararı telafi etmek için Irak, 1990 yılında Kuveyt'e savaş açmıştır. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Irak'ın Kuveyt topraklarını terk etmesi için bir yıl süre vermiş aksi bir durumda ise Irak'a güç kullanacağını belirtmiştir. Türkiye bu süreçte taraf olarak Birleşmiş Milletlerin yanında yer almıştır. Fakat Irak'a konulan ambargonun neticesinde Türkiye ekonomisi büyük oranda olumsuz etkilenmiştir (Erdoğan, 2018, s. 34).

Türkiye, Körfez krizinde bir ikilem yaşamıştır ve Irak ile yaptığı ticaretini bitirmesinden ötürü yüksek meblağlarda ticari zarara uğramıştır. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu

bölgesi ekonomik olarak büyük zarara uğramış, birçok iş adamı ve esnaf kepenk kapatmak zorunda kalmıştır. Uğranılan bu zararı Batılı finans kuruluşlarının karşılamaması halkın ve Türk hükümetinin hayal kırıklığı yaşamasına sebep olmuştur. Türkiye hem Güneydoğu Anadolu bölgesinin ekonomisini kalkındırmak için hem de ülkenin uğradığı ekonomik zararı kapatmak için Irak ile ticari ilişkisini yeniden faaliyete geçirmiştir (Efegil, 2002, s. 16).

2.3.1.4. 1997 Asya Mali Krizi

1977 yılının haziran ayında Thailand'da görülen Asya Krizi, Bretton Woods sisteminin çökmesinden bu yana yaşanan en ciddi finansal kriz olarak tarihe geçmiştir. 1977 yılında Thailand'ın mali piyasalarının giderek erimeye başlaması ve döviz kurunun çökmesi hükümeti endişelendirmemiştir. O zamana dek IMF, krizin olabileceğine yönelik bir açıklama yapmadığı gibi Thailand'ın ekonomisinden ve bölge ekonomilerden övgü ile söz ediyordu. Fakat göz ardı edilen bu durum, daha sonra 1970'lerin başında Bretton Woods sisteminin çöküşünden sonra yaşanan en ciddi kriz olarak tarihe geçmiştir (Sungur, 1999, s. 203).

Asya krizinin nedenleri arasında; sabit döviz kurları ve yüksek faiz oranlarının aşırı sermaye girişine sebep olması, yetersiz denetlenen finans sektörü, kurumların gerçek bilançolarının şeffaf bir şekilde açıklanmaması, kısa vadeli ve korunmayan borç birikimi Asya ekonomisinin çökmesine zemin hazırlamıştır (Kawai, 1998, s. 157).

Krizin nedenleri arasında gösterilen bir diğer neden ise uluslararası mali sistemin işleyişindeki bozukluktur. Mali liberalizasyon sonucu meydana gelen kısa vadeli sermaye, krizin ortaya çıkmasındaki en önemli sebep arasında gösterilmektedir (Sungur, 1999, s. 204).

2.3.1.5. 2008 krizi

2008 küresel krizi, 2007 senesinde Amerika'da başlayan ve 2008 yılının Eylül ayında Amerika'daki yatırım bankası Lehman Brothers'ın iflasını açıklaması sonucunda etkisini bütün dünyanın hissettiği bir küresel kriz olarak dünya tarihine geçmiştir (Ertuğrul, İpek, & Çolak, 2010, s. 60).

2008 küresel krizinin sebebi emlak fiyatlarının şişkinliği olarak gösterilse de asıl neden bir çeşit kredi krizidir. Sorunu ortaya çıkaran asıl neden verilen kredilerin elden ele akıl almaz bir biçimde el değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Kredilerin el değiştirmesi, finansal ürün çeşidi olan türev ürünlerle yapılmaktadır. Türev ürün de bir sözleşme türüdür ve neredeyse uluslararası çapta görev yapan bankalar birbirine kefil olmuş ve bu alanda en çok adı geçen banka da Lehman Brothers olmuştur (Öcal, 2011, s. 208).

İlk olarak 2007 yılının ağustos ayında ipotekli bir kredi firmasının batışı 2008 krizinin başlamasını tetiklemiştir. Daha sonrasında HSBC Bankası'nın konut piyasasında zarar ettiğini duyurmasıyla ardı arkası kesilmeyen buna benzer haberler ortaya çıkmıştır (Karaduman, 2019).

2008 küresel krizinden önce daha iyi bir yönetime sahip olan yani hukuk alanında üstün olan, mülkiyet haklarına sahip ve politik olarak daha az riskleri bulunan ülkeler Lehman Brothers'ın çöküşünden sonra daha düşük sermayeleri olan ve ekonomileri 2008 küresel kriz öncesine göre gerileyen ülkeler arasına girmiştir (Pepinsky, 2014, s. 431).

Gelişmiş olan ülkelerde pek çok firmanın ve finansal kuruluşların iflas etmesiyle sonuçlanan 2008 krizi, uzmanların söylemlerine göre, sanayi alanında gelişmiş ülkelerin yaşamış olduğu en büyük bankacılık krizi ve Büyük Ekonomik Buhrandan sonra yaşanmış olan en büyük kriz olarak gösterilmiştir (Aykut Seymen, 2019, s. 376).

Küresel kriz gelişmiş ülkelerde etkisini gösterdiği gibi, gelişmekte olan ülkelerde yani Türkiye'de de olumsuz etkilerini göstermiştir. İşsizlik oranlarında yükselme, büyüme oranlarında düşüş, kapasite kullanım oranlarında düşüş, istihdamda azalma, sanayi üretimde azalma gibi sonuçlarla Türkiye ekonomisini de derinden etkilemiştir (Öcal, 2011, s. 205).

2008 krizi merkez ülkelerde finansal alanda bir yıkım ile başlarken, Türkiye'de finans sektöründe böyle bir olay söz konusu olmamıştır. Bunun sebebi 1994 ve 2001 krizleri sonrasında yapılan düzenlemeler sonrasında bu yıkımın önüne geçilmiştir. Fakat bu durum yine de Türkiye'yi krizden etkilenmekten kurtaramamıştır. Türkiye'de 2008 krizi bankacılık sektörü üzerinden değil, reel sektör üzerinden uzun süreli bir durgunluk biçiminde yaşanmıştır (Oğuz, 2011, s. 1).

2008 krizi Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeleri de etkilemesi sonucunda Türkiye'nin ihracat rakamlarında önemli ölçüde düşüşler yaşanmıştır (Engin & Göllüce, 2016, s. 38).

2008 küresel krizinde Türkiye'de dış ticaret hacmi büyük oranda daralmıştır. Türkiye 2008 krizinden olumsuz etkilendiği görülmektedir (Işık & Duman, 2012, s. 98). 2008 krizi gelişmekte olan ve gelişmiş tüm dünya ülkelerinde etkisini hissettirmiştir. Krizin öncelikli nedenleri arasında Amerika ekonomisinin üst düzeylerde cari açık vermesi gelmektedir (Afşar & Erkoç , 2018, s. 33).

2008 krizinin Türkiye dış ticaretine en büyük etkisi ise; Türkiye ve AB ülkeleri arasında Türkiye'nin ihracatının yarısını oluşturacak şekilde bir dış ticaret ilişkisi mevcuttur. 2008 krizinde de AB ülkeleri ile Türkiye arasındaki bu ticari ilişki ciddi boyutta azalmış, Türkiye'nin cari açığı yükselmiştir (Afşar & Erkoç , 2018, s. 34).

Küresel bir kriz yaşandığında bunun en büyük ve en önemli etkisi üretimin daralması olmaktadır. 2008 krizinde Türkiye'de kapanan iş yeri sayısı %64 oranında artış göstermiştir (Yıldırım S. , 2010, s. 54).

2008 küresel krizinin Türkiye'ye etkileri farklı kanallarda meydana gelmiştir. Dış ticaret kanalında, yatırım ve tüketim taleplerinde ciddi bir daralma söz konusu olmuş bunun sonucunda ise uluslararası ticaret hacmi düşüş sergilemiştir. Bu düşüş 2008 senesinin ikinci çeyreğinden başlayarak daha belirgin bir hal almıştır. İkinci olarak ekonomiye duyulan güvende azalma söz konusu olmuştur. Yarın ne olacak kaygısı yatırımcı ve tüketici için olumsuz bir etki göstererek 2008'in ikinci çeyreğinde sert bir şekilde hissedilmiştir. Üçüncü etki ise dış kaynak girişinin ve yabancı sermaye girişinin yavaşlaması olmuştur. Çünkü Türkiye ekonomisi son derece yabancı kaynaklara bağımlı bir ekonomiye sahiptir. 2007 senesinde 888 milyar dolar olan özel sektörden gelen net sermaye geliri, 2008 yılında 499 milyar dolar eksi bir düşüş yaşamıştır (Öcal, 2011, s. 214).

2008 krizi sonrasında bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler, yaşanan küresel krizin Türkiye'deki bankacılık sektöründe diğer ülkelere nazaran etkisi sınırlı kalmıştır. Fakat ekonominin düzgün bir şekilde ilerleyebilmesi için bankacılık ve reel sektörün ilişkisi önemlidir. Bu nedenle küresel kriz Türkiye'yi reel sektörde olumsuz etkilemiş bunun sonucunda ise yurtdışı pazarlarında daralma, kredi maliyetlerinde artış, küresel

kredinin kısıtlanması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır (Ertuğrul, İpek, & Çolak , 2010, s. 62).

2.3.2. Türkiye’de Yaşanan Krizler

Dünya ekonomisi yıllardır ekonomik olarak sarstılar yaşamıştır. Bu sarsıntıların beraberinde ülke ekonomilerini etkileyen krizler yaşanmıştır. Türkiye’de yaşanan krizlerin bir kısmı kendi içerisinde bir kısmı da dünyada yaşanan krizlerden kaynaklanmıştır (Darıcan, 2013, s. 39).

2.3.2.1. 1982 Bankerler Krizi

Türkiye ekonomisi 01 Temmuz 1980’de kredi mevduat ve faiz oranlarını serbest bırakmıştır. Bu durum bankacılık sisteminin yüksek oranlı faizlerle sürekli mevduat sertifikası üreten duruma getirerek kırılganlaşmış ve geri ödenmeyen kredi maliyetlerindeki artışa neden olarak 1982 tarihinde “Bankerler Krizi” olarak bilinen krize sebep olmuştur (Kahraman Akdoğu , 2012, s. 194). Bankerler krizinin ortaya çıkmasındaki bir diğer neden ise uzun yıllar takip edilen ithal ikameci büyüme modelini bir kenara bırakarak, Türkiye’nin liberalizmi iktisadi bir politika olarak benimsemesidir. 24 Ocak kararları olarak da bilinen politikalar uygulamaya geçildikten kısa bir süre sonra Türkiye’yi ciddi kayıplara uğratan “Bankerler Krizi” meydana gelmiştir (Songur, 2009, s. 5).

Kriz sürecine kadar ucuz kredi kullanan reel sektör, faiz oranlarındaki ani artışla birlikte mali sıkıntıya girmiş fakat faiz oranlarının enflasyonun altında olması, tasarrufların daha çok gayrimenkule yönelmesine sebep olarak bankalardaki mevduat birikimini azaltmış ve fon bulmakta zorlanan firmalar ise yüksek faiz oranlarına rağmen bankerlere yönelme durumunda kalmıştır (Kahraman Akdoğu , 2012, s. 195).

2.3.2.2. 1994 krizi

1980 yılından beri Türkiye ithal ikamesini içe dönük yapıdan, dışa dönük bir yapıya taşımış ve rekabete açık bir politika izlediği görülmüştür. Bu dönemden sonra Türkiye’nin yaşadığı en büyük sorunlardan biri ekonomik krizlerdir. 1994 Krizinde yanlış zamanda faizlerin düşürülmesi Türk lirasını terk edişe ve dövize yönelmeyi

başlatmıştır. Bunun sonucunda ise Türk lirası yabancı paralar karşısında değer kaybetmiştir (Toprak, 2010, s. 2).

Türkiye'nin 1994 krizinde almış olduğu önlemler ve iktisadi kararlar krizin etkisini daha çok artırmış ve Türkiye bu krizi yönetmekte başarısız olmuştur (Turan, 2011, s. 62).

1980'li yılların sonunda üretim kapasitesinin artırılması, Türkiye ekonomisinin dış satım potansiyelini sınırlamıştır. Yabancı sermayelerin Türkiye'ye yeterli miktarda yatırım yapmaması hükümeti alternatif kaynak arayışına sürüklemiştir. 1994 krizinde Türkiye'nin GSYH'si %6,1 oranında azalırken, yatırımların GSYH'ye oranı da bir önceki seneye göre %7,9 oranında azalış göstermiştir. 1994 krizinin temelindeki neden, ekonomide yapılmak istenen genişleme politikasının sonucunda oluşan kamunun yol açtığı yüksek enflasyon ve faizin düşürülmesi sebebiyle yapılan politik hatalardan kaynaklanmaktadır (Karşıyakalı , 2019, s. 131).

2.3.2.3. 2001 krizi

Türkiye ekonomisi 2000 yılına kadar olan dönemde belli bir büyüme sergiledikten sonra 2000 yılının sonunda ve 2001 yılının başlarında yaşanan mali krizlerden olumsuz yönde etkilenmesi sonucunda 2001 yılında büyük bir daralma yaşamıştır (Korkmazer, 2018, s. 85). Türkiye 2000 yılının sonlarına doğru yabancı sermaye girişlerinin beklenen boyutta olmaması ve döviz tevdiatlarının Türk lirasına dönmemesi piyasadaki likiditeyi azaltmıştır. Bu durum faiz oranlarını arttırmıştır. Borçların kısa vadeli ve banka alacaklarının uzun vadeli bir yapıda olması faiz oranlarının yükselişe geçmesine sebep olmuştur. Ekonomik yapıdaki bozukluklar haricinde başbakan ve cumhurbaşkanı arasındaki siyasi gerginlik yaşanan ekonomik krizi tetiklemiştir (Acar Balaylar, 2019, s. 348).

Türkiye 2001 yılında yıpratıcı bir ekonomik kriz yaşamıştır. Krizi ortaya çıkaran sebepler arasında; kamunun borç yükü, bankacılık sektörünün açık pozisyonlarını kapatmak için döviz istemeleri bu sebepler arasındadır (Keskin, Kiriş, & Şentürk, 2006, s. 56).

2000 yılının program hedeflemesinde dış ticaret açığının 17,750 milyon dolar olması beklenirken, gerçekleşen dış ticaret açığı ise 22,377 milyon dolarla büyük bir zarar yaratmıştır (Altay & Çelebioğlu, 2015, s. 4).

2001 krizi öncesi yani 1998-1999 yılları arasında ihracat oranları yüksek bir seyirdeyken, 2001 krizinin yaşandığı dönemde yurt dışı satışlarında azalma söz konusudur. Krizden sonraki dönemlerde yani 2002-2003 yıllarında yurt dışı satışlarının tekrardan arttığı görülmektedir (Aydoğdu Bağcı, 2016, s. 53).

2001 krizinden sonraki süreçte uygulanan maliye politikalarının da etkisiyle birlikte, kamu gelirlerinde yükselen artış, kamu harcamalarında daralmaya sebep olmuş ve bunun sonucunda da kamu kesimi tasarruf açığı azalmıştır (Karşıyakalı , 2019, s. 133). Ayrıca kriz sonrası dönemde Dünya Bankası ve IMF güvencesi ve desteği ile Türkiye’de yaratılmış olan siyasi ve ekonomik istikrar, 2005 senesinde AB ile tam üyelik görüşmelerinin başlaması, dış ve iç piyasalarda güven ortamı, Türkiye’ye giren yabancı sermayelerin yükselmesine sebebiyet vermiştir (Aykut Seymen, 2019, s. 375).

2.3.2.4. 2018 Krizi

2016 yılının başında görülen ABD’deki politika faizi artışları Türkiye’de sermaye girişlerini azalacağına belirtisi olmuştur. 2016 yılında Türkiye’de yaşanan darbe girişimi sonrasında politika yapıcıların kredi genişlemesini destekleyerek büyümeyi sürdürme istekleri, küresel finansal koşullar kaynaklı sorunların ertelenmesini sağlasa da bu öteleme aynı zamanda mevcut olan sorunların daha da büyümesine sebep olmuştur (Güngen, 2018, s. 449).

2018 krizinde döviz kurları yükselmiş, Türk lirasının değeri düşmüştür. Bu dönemde ekonomiyi iyileştirmek amacıyla mali araçlar kullanılmış ve 287 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile vergi indirimlerinin uygulanmasına karar verilmiştir. Bu kararnamede (Öz & Baran, 2019, s. 1270):

- Mobilya sektöründe KDV indirimi %18’den %8’e indirilmiştir,
- Motosikletlerdeki 250 cc ve altında bulunanlar için ÖTV %0 olarak belirlenmiştir,
- Konut satışlarında ise tapu harcı %4’ten %3’e, KDV ise %18’den %8’e düşürülmüştür,

- Ticari araçlarda KDV %18'den %1'e düşmüştür.

2.4. Salgınlar ve Ekonomiye Etkisi

İnsanlık tarihi coğrafyaları etkisi altına alan, çok sayıda insanın ölümüne sebep olan salgınlara maruz kalmıştır. Tarih boyunca birçok hastalık yaşanmış fakat yaşanan her hastalık salgın olarak tarihe geçmemiştir. Bir hastalığın salgın olarak adlandırılabilmesi için yeni bir virüs olması ve bu virüsün yayılması durumunda Dünya Sağlık Örgütü'nün de (DSÖ) bu hastalığı salgın olarak açıklaması gerekmektedir (Köse, 2020, s. 43).

Salgın; bir toplulukta bir hastalığa ilişkin vakaların umulduğundan çok daha fazla saptanmasıdır. Geçmiş zamandan bu yana tüm dünyayı etkisi altına alan salgınlar görülmüştür. Bu salgınların tüm dünyada yarattığı etkiyi ülkemizde tam anlamıyla yaşamıştır (Ketrez, Şirin, & Hasde, 2020, s. 22).

Salgınlar yaşamın her döneminde insanlık üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. Salgınların neden kaynaklandığı konusundaki yetersiz bilgiler bu hastalıkların insanlık üzerindeki etkisini artırarak kitlesel ölümlere sebebiyet vermiştir. Ölümünün yanı sıra insanların yaşam tarzlarını, ekonomilerini, tüketim alışkanlıklarını da etkilemiştir. Salgınların bu denli yüksek etkiye sahip olmasındaki asıl sebep ise zamanı, mekânı ve ne kadar yaygın olabileceğinin bilinmemesidir (Türk, Ak Bingül, & Ak, 2020, s. 614). Salgın hastalıkların ekonomiye yansımaları talep ve arz yönlü olarak görülmektedir. Karantina sürecinde perakende satışların düşüşe geçmesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu hastalığın yayılımını durdurmak sebebiyle devletlerin uyguladıkları kararlar, tedarik zincirlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple de dış ticarete düşüşlerin meydana gelmesi kaçınılmaz bir sonudur (Bozkurt Çetinkaya & Kıran, 2020, s. 281).

Kara Veba tarihte bilinen ilk salgın hastalıktır. Bu salgını daha sonra İspanyol Gribi, SARS, Ebola, Domuz Gribi gibi çok sayıda hastalık izlemiştir. Bu salgınların çoğuna insanlar hazırlıksız yakalandığı için özellikle ekonomik sonuçları bütün insanlık için yıkım olarak kayıtlara geçmiştir (Tan & Tayanç, 2020, s. 81).

Çoğunlukla 1348-1350 seneleri arasında görülen ve 1361-1362 ve 1369 seneleri arasında iki kez tekrarlanan Kuzey Batı Avrupa nüfusunun yarısından fazlasının ölümüne sebebiyet veren Kara Veba, tarihçiler arasında ikiye bölünmüşlük yaratmıştır. Bazı tarihçiler Kara Ölümün Avrupa tarihini temelden sarstığını ve değiştirdiğini

savunurken, bazı tarihçilere göre bu salgının aslında Avrupa'ya düşünüldüğü kadar etkisi olmadığı görüşündedir (Gümüş T. T., 2011, s. 140). Avrupa'da yaşamakta olan birçok önemli bireyin, kraliyet ailesine mensup birçok kişinin ölümüne sebebiyet veren kara veba salgını insanların kasıklarında ve koltuk altlarında yumurtaya benzeyen şişliklerle beraber hastalığa yakalanan kişinin idrarında ve tükürüğünde kötü kokular meydana getirmiştir (Göktürk, 2021, s. 7).

Kara vebanın ortaya çıkış nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte bu hastalığın çeşitli türleri de bulunmaktadır. Avrupa nüfusunun neredeyse %50'sini ölüme götürmüştür. Kara Vebanın sonuçlarından bazıları; Avrupa'nın demografik haritasının yeniden yapılandırılması, isyanların başlaması, hastalığın nedenlerinden biri olarak gösterilen Yahudilerin çeşitli işkencelere maruz bırakılması, işçi ücretlerinin fazlaştırılması, ticaretin neredeyse durma noktasına gelmesi. Kara Veba o dönemde hayatın bütün noktalarına değmiştir (Genç, 2011, s. 124). Kara Veba ortaya çıktığı andan itibaren ekonomik durumda olumsuz bir etki yaratarak ilk olarak feodalizme darbesini vurmuştur. Çok sayıda insanın Kara Vebadan dolayı yaşamını yitirmesi, tarlada çalışacak insan sayısında azalma yaratmıştır. Avrupa'da nüfusun hızlı bir şekilde azalması, tüccarların ülkesini terk ederek başka arayışlara yönelmesine sebep olmuştur. Bu salgın hizmet sektörünü de etkileyerek hekimlerin fiyatlarını da artırmıştır. Kara Vebadan dolayı işçi fiyatlarında da bir artış söz konusu olmuştur. Bu artıştan dolayı vebaya yakalanmayan diğer insanların ekonomik durumları veba öncesi döneme göre daha yaşanılır bir hal almıştır (Menteşe, 2020, s. 85).

1918-1920 yılları arasında yaşanan bir diğer salgın hastalık ise İspanyol Gribidir. Bu yıllarda dünya nüfusu neredeyse iki milyardır ve dünya nüfusunun üçte biri bu salgın hastalığa yakalanmıştır. İspanyol Gribinin yaşandığı dönemde Birinci Dünya savaşı devam etmekteydi ve bu hastalık savaşta hayatını kaybedenlerden daha çok can almıştır (Bak & Eşidir, 2020). Bu pandemi Avrupa'da başlamamasına rağmen İspanyol gribi adını almıştır. Bunun sebebi, İspanya'nın 1. Dünya savaşında taraf tutmaması ve bu pandeminin yayılımı ile ilgili haberler diğer ülkelerde sansürlenirken, İspanyol medyasında gerçeklerin söylenmesinden kaynaklanmaktadır (Temel, 2012, s. 24).

SARS virüsü 2000'li yıllarda Asya kıtasında görülmüş bir salgın hastalıktır. ABD, Tayvan, Kanada ve Singapur'u etkileyen SARS virüsü çok sayıda insanın hayatını

kaybetmesine neden olmuştur. Dünya Bankası'nın sunmuş olduğu rapora göre SARS virüsü küresel ekonomide 54 milyar dolarlık bir zarara yol açmıştır (Köse, 2020, s. 47).

Dünya Sağlık Örgütü 2003 yılının mart ayında SARS Virüsü için global alarm vermiştir. Sars Virüsü Türkiye'ye kırk milyar dolarlık bir maliyet getirisi katmıştır ve bunun çoğunluğu turizm kaynaklı olmuştur (Orkunoğlu, 2009). Sars virüsü 37 ülkeye yayılarak 8,422 kişiye bulaşmış olup enfekte olan bu hastalardan 916'sını ölüme götürmüştür (Gökmen , 2020, s. 15).

Ebola virüsü Afrika'da uzun zamandan beri var olan fakat 2014 yılında tekrardan pandemi boyutunda ortaya çıkmıştır. Ebola virüsü meyve yarasaları, goril, şempanze ya da ebola virüsünden hayatını kaybetmiş insanların vücut sıvıları, kan ya da deriye doğrudan temas ile bulaşmaktadır (Karatay, Gürarlan Baş, Çevik , Karadağ, & Alp Dal, 2015, s. 91). Elde edilen verilere göre 2013-2016 yılları arasında yaklaşık olarak 11 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu salgın Batı Afrika ülkesini ekonomi yönünde derinden sarsmıştır. Ülke ekonomisini 53 milyar dolarlık bir zarara uğratmış olup, 2015 yılı milli gelirini de %20 civarında azaltmıştır (Köse, 2020, s. 46).

Domuz gribi, domuzlardan insanlara bulaşan, domuza özgü bir virüs ve insandan insana da hızla yayılan bir üst solunum enfeksiyonudur. 2009 yılının nisan ayında Meksika ve Amerika'da görülmüştür. 2009 yılının haziran ayında Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu açıklamada 76 ülkede 35.928 vakaya ulaşılmıştır (Orkunoğlu, 2009).

İlk olarak Meksika'da görüldüğü için bu salgın hastalığa Meksika gribi denmiştir fakat daha sonra vakaların domuzlarda daha çok görülmesi sebebiyle bu salgına domuz gribi denmiştir. Domuz gribini yenebilmek için 800.000 adet aşılama yapılmıştır ancak bu salgında 376 kişi hayatını kaybetmiştir. Domuz gribi salgını zamanında en fazla kârlı olan ilaç firmaları olmuştur. Aşının satışları süresince ilaç firmaları 10.000.000 dolar civarında bir kazanç elde etmiştir (Göktürk, 2021, s. 18).

2.5. Covid-19 Salgınının Dünya Ekonomisine Etkisi

İlk olarak Çin'de ortaya çıkan Covid-19, nerdeyse dünyanın tamamına yayılmış durumdadır. Yaşanan bu durum dünya ekonomisini tehdit etmeye başlamış ve bunların sonucunda da salgının küresel bir boyuta gelmesi ülkelerin tedarik zincirinde

bozulmalara, ithal hizmet ve mallara yönelik taleplerde düşüşlerin yaşanmasına sebep olmuştur (Ekren, 2020, s. 3).

Uluslararası ticaret, yaşanmakta olan pandeminin ilk kurbanlarından biri olmuştur. Covid-19 salgını, küresel ekonominin arz ve talebini etkileyerek haliyle dünya ticaretinin olumsuz olarak etkilenmesine sebep olmuştur. Hükümetler, zorunlu olmayan üretim tesislerinin kapanmasını emrederken, dünya çapında çok sayıda şirket bu önlemleri gönüllü olarak almıştır (Gruszczynski, 2020, s. 338).

Yaşanan pandeminin uluslararası ticaret üzerindeki etkilerden bazıları (Kerr, 2020, s. 225):

- İş gücünde yaşanan aksaklıklardan dolayı arz yönlü kesintiler,
- Pandemi nedeniyle tedarik ağındaki aksaklıklar,
- Üretimdeki düşüş nedeniyle ihracat arzındaki düşüşler,
- Denizaşırı siparişlerin durdurulması veya iptali.

Yaşanan bu pandeminin etkisini azaltabilmek için dünyanın dört bir yanındaki ülkeler ekonomilerini, dış ticaretini, hane halkını, firmalarını kurtarabilmek adına büyük mali destek paketleri sunmuştur. IMF tarafından küresel olarak 13,8 trilyon dolar ek harcama desteği yapılmıştır (Chudik, Mohaddes, & Raissi , 2021, s. 2).

Covid-19 salgını Almanya, İngiltere, Fransa, ABD, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin dış ticaret bağlantılarında ciddi düşüşler meydana getirmiştir. Covid-19 salgınının başlamasıyla beraber bu ülkeler arasında 0,833 olan toplam dış ticaret yoğunluğu 0.429'a düşmüştür. Yine bu ülkeler arasındaki ticaret yoğunluğu, 2018 küresel krizine kıyasla 2020'nin ilk çeyreğinde %50'den fazla azalma olduğu görülmüştür (Vidya & Prabheesh, 2020, s. 2412).

Covid-19 salgınının Çin'de ortaya çıkmasına rağmen, ülkenin dış ticaret ağındaki pozisyonunun Covid-19 salgını öncesine göre düşüş yaşamamasına rağmen, büyük bir değişim göstermediği görülmüştür (Vidya & Prabheesh, 2020, s. 2420).

2.6. Covid-19 Salgınının Türkiye Ekonomisine Etkisi

Covid-19 pandemisi Türkiye'de 2020 yılının mart ayında ortaya çıkmış ve bu süreçten itibaren ekonomiyi, dış ticareti ve turizmi iç talep kanallarıyla sarsmaya başlamış ve

Nisan 2020 itibariyle hız kazanarak Türkiye'nin tüm ekonomi sistemine yayılmıştır (Adıgüzel, 2020, s. 38).

Covid-19 salgınının Türkiye ekonomisine vereceği zararları en aza indirmek amacıyla TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) bazı ekonomik önlemler almıştır. Bu önlemler (Çetin, 2020, s. 344):

- Swap ihalelerinin Euro ve altın karşılığında düzenlenebilmesi,
- Reel sektöre olan kredi akımını devam ettirmek için bankalara hedefli likidite imkanlarının verilmesi,
- İhracat ve döviz kazandırıcı hizmetlerin reeskont kredilerine yönelik vade uzatımı imkanının verilmesi,
- Bankaların ihtiyaç duydukları tüm likiditenin sağlanması,
- 1 hafta vadeli repo ihalelerine ek olarak ihtiyaç duyulan günlerde piyasaya 91 gün vadeye kadar repo ihaleleriyle likiditenin verilmesi,
- Açık Piyasa İşlemleri dahilinde piyasa yapıcı bankalara tanınan likiditeye ilişkin limitlerin yükseltilmesi,
- Reel kredi büyüme şartlarını barındıran bankaların yabancı para zorunlu karşılık oranlarının tüm yükümlülük türlerinde ve tüm vade dilimlerinde 500 baz puan indirilmesi.

Alınan önlemlere rağmen, Türkiye'de Covid-19 salgını nedeniyle büyüme oranında düşüş, enflasyon oranında artış, işsizlik oranında artış, bütçe dengesinde bozulma, ödemeler dengesinde bozulma ve dış finansmanda zorluklar meydana gelmiştir. Ayrıca ekonomik faaliyetleri durduracak uzun süreli karantina uygulamalarının maliyeti de Türkiye ekonomisine ciddi zarar vermiştir (Arabacı & Yücel, 2020, s. 92).

TÜİK verilerine göre Covid-19 henüz Türkiye'de görülmeden önce ihracatın bu salgından etkilendiği görülmüştür. Türkiye'nin 2020 enflasyon oranına bakıldığında önceki yıl %11,25 olan yılsonu enflasyon oranı, aralık ayı ile %12,45'e yükselmiştir. Fakat salgının başlamasıyla Türkiye'de akaryakıt tüketimi azalmış, bunun sonucunda da talep düşüklüğünden dolayı petrol fiyatları 2020 yılı içerisinde 20 dolar seviyesine kadar düşmüştür. Bu durum Türkiye'nin cari açığının azalmasına katkı sağlamıştır (Gümüş A. , 2020, s. 553).

3. COVID-19'UN DIŞ TİCARETE ETKİSİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ

Covid-19; evcil hayvanlar, fareler ve yarasalar olmak üzere hayvan kaynaklı olup insanlara bulaştığı görülmüştür. Edinilen ilk bilgilere göre Covid-19 salgınının kaynağı Çin'in Wuhan kentindeki vahşi hayvan ve yerel balık pazarında hayvandan insana bulaşan bir virüs olduğu teşhis edilmiştir. Bu hastalığın yaygın olarak görülen belirtileri öksürük, ateş ve nefes darlığıdır. Bu salgının bir insanda ileri derecede ilerlemiş boyuttaki belirtileri ise zatürre, çoklu organ yetmezliği, solunum yetmezliği ve ölümdür (Akkuş M. , 2020, s. 16).

Covid-19 beklenmedik ve ani bir şekilde ortaya çıkmış, bölgesel bir alandan tüm dünya çapına yayıldığı için ekonomik krizin tanımına uyan, kökeni ekonomik kaynaklı olmasa da Covid-19 salgını ekonomik bir krizdir (Arslan & Bayar, 2020, s. 91).

Salgın 11 Mart 2020'de pandemi olarak ilan edilmiş ve 4 Ocak 2021'e kadar 222'den fazla ülke Covid-19 salgınından etkilenerek vaka sayıları 83 milyon kişiyi aşmıştır (Wang & Smith, 2021, s. 495).

Covid-19 salgınının yayılmasını yavaşlatmak amacı ile hükümetler ve sağlık sektöründe hizmet veren kişiler işletmelerin, okulların ve tüm sektörleri içine alan kuruluşların kapanmasına sebebiyet veren sosyal mesafe önlemleri almıştır. Alınan bu önlemler zamanla yaşamın kilit alanları üzerinde dramatik sonuçlar doğurmuştur. Yaşanan bu durum öncelikli olarak yoksulları, en az vasıflı olanlar ve gençleri olumsuz şekilde etkilemiştir (Prassl, Cloyne, Dias, Parey, & Ziliak, 2020, s. 489).

Öncelikli olarak yukarıda belirtildiği gibi yoksulları, en az vasıflı olanları ve gençleri etkilese de Covid-19 salgını kısa bir zaman içerisinde tüm dünyayı etkilemiş ve uluslararası yayılım niteliğine sahip olduğu için pandemi ilan edilmiştir. Covid-19 salgını iktisadın reel tarafında ücret, mal ve faktör piyasalarını, finansal tarafıyla da para politikasını etkileyerek ekonominin salgın öncesinden çok daha farklı bir hal almasını sağlamıştır (Arslan & Bayar, 2020, s. 89).

Covid-19 salgınının başlamasıyla dünyada birçok değişiklik olmuştur. Covid-19 sağlık açısından yıpratıcı olmasının yanı sıra ekonomik boyutta da yıpratıcı olmuştur. Salgın başlamadan önce ekonomi iyiye giderken, bu hastalık hızla yayıldıkça dünya ekonomisini derinden sarsmıştır (Tosunoğlu & Kasal , 2020, s. 39).

Covid-19 neredeyse tüm dünya ülkelerinde küresel ekonomide ciddi bir boyutta aksamalara sebep olmuştur. Küresel ekonomideki üç dal yani; arz, talep ve finansın kesintiye uğrayacağı ön görülmüştür (Bilgiç Ulun, 2020, s. 93).

Covid-19 salgınının yarattığı krizin, yaşanmış diğer finansal ve küresel krizlerle karşılaştırılması mümkün değildir. Yaşanmış diğer krizlerden farkı sadece orta ve düşük gelirli ülkelere odaklanmamasıdır (Cinel, 2020, s. 128). Bu salgın üretim ve emek faktörleri üzerindeki iş gücü ve çalışma kısıtları, üretim sürecinde gerçekleşen aksamaları da beraberinde getirmekte, bunun sonucunda ise ortaya çıkan hasılanın ve tüketim yapmakta olan insanların gelirlerinin düşmesine neden olmaktadır (Çelik , 2020, s. 317).

Covid-19 bir sağlık salgını olmasına karşın daha önce hiç yaşanmamış bir ekonomik, küresel ve sosyal kriz haline gelmiştir. Yaşanan ve yaşanmakta olan bu kriz Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yaptığı çalışmalara göre dünya çapındaki işsizliği 25 milyon artıracığı görüşündelerdir (Aktuğ, 2020).

Ticaretin yoğun olarak yapıldığı ülkeler salgın hastalıklardan olumsuz yönde etkilenmiştir. Covid-19 pandemisi üretim ve tüketimin yeniden yapılandırılması sebebi ile küresel ekonomide daha önce görülmemiş bir bozulmayı temsil etmektedir. Haliyle ülkeler bu tür salgın krizlerine karşı yetersiz önlemlere sahip oldukları için ülkenin tüm sektörleri bu durumdan olumsuz etkilenmiştir (Debata, Patnaik, & Mishra, 2020, s. 2).

Covid-19 sürecinde yürürlüğe giren kurallar neticesinde ihracat rakamlarında ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde yaşanan talep ve pazar daralmasına bağlı olarak 2020 mart ayında ihracat rakamlarındaki düşüşler ortaya çıkmıştır (Bakan, 2020).

Covid-19 küresel krizi ekonomilerde üç aşamada farklılık olmasına neden olmuştur. Bunlardan birincisi Çin, AB ve ABD'de salgının yayılmasının önüne geçmek için alınan önlemlerin uluslararası ihracatta ciddi bir daralmaya sebep olmasıdır. İkincisi Dünya hisse senedi endeksinin 2008 krizinden bu yana görülmüş en keskin düzeltmesini yani 90 günde %30 oranlarında değer kaybetmesidir. Son olarak da yüzyılda yaşanmış en ciddi durgunluğa yol açmasıdır (Çondur, 2020, s. 227).

Covid-19'un ekonomik sektörlere göre etkilenmesi farklılık göstermiştir. Bu krizden olumsuz yönde etkilenen sektörler olduğu gibi, kriz sürecinde üretimini genişleterek kârlı olan sektörler de olmuştur (Bulut & Pınar , 2020, s. 219).

2020 temmuz ayı Türkiye İstatistik Kurumu dış ticaret göstergeleri ile Ocak-Temmuz dönemindeki dış ticaret göstergeleri karşılaştırıldığında temmuz ayında ithalat %7,9 ihracat ise %5,8 civarında azalmıştır. Temmuz ayı ithalat değeri 17 milyar 709 milyon dolar, ihracat değeri ise 12 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca Ocak-Temmuz arasındaki dönemde ithalat %3,9 ihracat ise %13,7 oranında gerileme göstermiştir (Yenipazarlı, 2020, s. 260).

3.1. Araştırma

Bu araştırmanın konusu; çalışmada Konya ilinde ticaret yapan 350 firmanın Covid-19 pandemisi sürecinde dış ticaret yönünden nasıl etkilendiklerinin ortaya çıkarılmasıdır.

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Konya'da faaliyet gösteren 350 firmanın Covid-19 pandemisi sürecinde dış ticaretlerinin nasıl etkilendiklerinin ortaya çıkarılması, herhangi bir duraksama veya olumlu yönde bir etkilenme olup olmadığı, sektörler göre farklılık oluşup oluşmadığının tespit edilmesidir.

3.1.2. Literatür Taraması

Çalışmanın teorik bölümü hazırlanırken detaylı literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın konusu ile ilgili makaleler, kitaplar ve tezlerden faydalanılmıştır. Fakat Covid-19'un dış ticarete etkisini araştıran çalışmaların yetersiz olmasından kaynaklı olarak fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

Kawai'nin (1998) yaptığı makale çalışmasında Asya krizinin ortaya çıkış nedenleri arasında kurumların bilançolarının şeffaf bir biçimde sunulmaması, uluslararası mali sistemin işleyişindeki bozukluklar, sabit döviz kurları ve yüksek faiz oranlarının aşırı sermaye girişine neden olarak Asya ekonomisinin giderek çökmesine neden olmuştur.

Birekul'un (2019) yaptığı tez çalışmasında Konya ilinin imalat sanayi dış ticaretinin yapısal analizini incelemiştir. Uluslararası ticaretin ekonomiye sunduğu katıları ele alarak detaylı bir açıklamada bulunmuştur. 2002 ve sonrası dönemlerde Türkiye dış ticaret açığı verme eğilimindeyken Konya iline bakıldığında dış ticaret fazlası veren bir il olarak belirlenmiştir. Bu durumu Konya ilinin Türkiye için pozitif bir faktör olarak kendi kendine yeten bir il konumuna getirmiştir. Dış ticaret kavramını da detaylı bir şekilde açıklamıştır.

Çulak (2021) tarafından Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisi üzerine etkisini araştıran bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada karşılaştırmalı analiz tekniği kullanılmıştır. Yapılan çalışmada Türkiye ekonomisinin Covid-19 pandemisi döneminde neler yaşadığını ortaya koyup, yaşanan kayıpları daha net bir şekilde sunmak ve pandemi sürecinin devamında politika önerilerinde de bulunabilmeyi amaçlamıştır.

Wang ve Smith'in (2021) yaptığı makale çalışmasında Covid-19 salgınının Wuhan kentinde ortaya çıkmasından önce bu salgına dair bir bilginin olmadığını ve Dünya Sağlık Örgütü'nün 11 Mart 2020'de bu salgını pandemi olarak ilan ettiğini belirtmiştir. 4 Ocak 2021'e kadar 222'den fazla bölge ve ülke bu salgından etkilenerek vaka sayılarının hızlı artışıyla birlikte 83 milyonu aştığını belirtmiştir.

3.1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemi, literatürde dış ticaretin tanımı, kriz kelimesinin tanımı, yaşanan krizler ve bu krizlerin etkileri, geçmişten günümüze kadar yaşanmış olan önemli salgınların tanımlanması ve yaşanan son salgın krizi Covid-19'un tanımlanmasıdır. Covid-19 krizinin dış ticarete etkileri literatürde Konya ili bazında ilk olarak bu çalışma ile ortaya konulmuştur.

3.1.4. Araştırmanın Yöntemi

Nicel bir araştırma olan bu çalışmada tarama yöntemi olarak ilişkiyel tarama metodu kullanılmıştır. Verilerin toplanma tekniği anket yöntemidir. İlgili anket formu 40 sorudan oluşmaktadır. İlk 2 soru ankete konu olan firmalardaki kişilerin demografik özelliklerine yönelik sorulardır. Sonraki 4 soru ise ankete konu olan firmaların özellikleri hakkındaki sorulardır. Sonraki 32 soru ise ankete konu olan firmaların Covid-

19 pandemisi sürecinde ticaretlerindeki değişimleri belirleyici sorular yer almaktadır. Kalan son 2 soru ise Covid-19 pandemisinin normalleşme sürecine girmesiyle ilgili 350 firmanın dış ticaretleriyle alakalı ön görülerini öğrenmeye yönelik sorular yer almaktadır. Nominal düzeydeki anketten alınan veriler SPSS (Statistical Packet for Social Science) programı kullanılarak analiz yapılmıştır. Veriler kolayda örneklem yöntemi ile toplanmış olup arasındaki ilişkileri değerlendirmek için Pearson Kİ-Kare yöntemi kullanılmıştır.

Covid-19 pandemisinin dış ticarete etkisini ölçmek için nominal ölçek türü kullanılmıştır. Araştırma sürecinde izlenen yol sırası ile;

1. Adım: Literatür taraması
2. Adım: Araştırmaya konu olacak Konya firmalarının belirlenmesi
3. Adım: Amaç ve hipotezlerin belirlenmesi
4. Adım: Anketin hazırlanması
5. Adım: Anketin ilgili firmalara gönderilmesi
6. Adım: Verilerin kodlanması ve SPSS girilmesi
7. Adım: Analizlerin yapılması
8. Adım: Sonuçların değerlendirilmesi

3.1.5. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez; metodoloji ya da bilimde gözlenen olgular arasındaki ilişkilerle ilgili ya da belirli olgulara ilişkin geçici olarak bir açıklama işlevi gören önermedir (Parasız, 1999, s. 270).

Çalışmanın hipotezleri şu şekildedir;

H1: İşletmenin bulunduğu sektörle Covid-19 pandemi sürecinde işletmenin gelirindeki değişim arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: İç Piyasa Satışı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2.a: İç satış fiyatları ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2.b: Yeni sipariş ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2.c: İstihdam ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2.d: Kapasite kullanım oranı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2.e: Birim maliyet ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2.f: Pandemi sürecinde üretim kapasitesi, ihracat satışı, karlılık oranı, yatırımsal oranı, stok durumu, ithal girdi ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmede üretim maliyeti ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3.a: İşletmenin sektörü ile alınan önlemlerin ciroya etkisi, Covid-19 öncesi ithalat karşılaştırması ve Covid-19 öncesi ihracat karşılaştırması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ile sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4.a: İşletmenin cirosu ile bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4.b: Covid-19 pandemisi döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar (çalışma saatleri, hijyen önlemleri, sağlık sorunları vs.) karşısında finansal yöndeki etkisi ile işletmenin sektörü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5: İşletmenizde Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtiçi satışların seyri ile işletmenin sektörü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5.a: Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca dış ticaretinizde olan değişim ile sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5.b: İşletmede Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtdışı satışlar ve ertelenen yatırımların sektör ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H6: Firmanın 2020 mart ayından bu yana nakit akışını yönetebilmek için alınan önlemlerle sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Covid-19 pandemisi süresince işletmenin kullandığı finansal kaynaklar ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7.a: Normalleşmeyle birlikte işletmenin ihracat ve ithalat konusunda beklenen değişim ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.1.6. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Konya ilinde faaliyet gösteren firmalar oluşturmaktadır. Konya ticaret odasına kayıtlı firmalar ve Konya ilinde farklı sektörlerde faaliyet gösteren 350 firmaya Covid-19 pandemisi sürecinde dış ticaretlerinin nasıl etkilendikleri istatistiksel olarak analiz edilmiştir.

3.1.7. Araştırmanın Kapsam ve Kısıtları

Bu çalışmada birtakım zamansal engeller olmuştur. Yaşanan pandemiden dolayı insanların yüz yüze görüşmekten kaçınmaları anket sürecinin uzamasına sebep olmuştur.

3.1.8. Analiz ve Bulgular

Firma sahiplerinin çalışmada vermiş olduğu yanıtlar değerlendirilerek verilerin analiz ve frekans dağılımları yapılmıştır.

3.1.8.1. Demografik Özellikler

Ankete katılan firma sahiplerinin demografik özellikleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Yaş

		n	%
Yaşınız?	18-28	42	12,0
	29-39	91	26,0
	40-50	166	47,4
	51 ve üstü	51	14,6
	Total	350	100,0

Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde 18-28 yaş grubu kişilerin oranı %12, 29-39 yaş grubu kişilerin oranı %26, 40-50 yaş grubu kişilerin oranı %47,4 olup 51 ve üzeri yaş grubu kişilerin oranı %14,6'dır.

Tablo 2. Eğitim Durumu

		n	%
Eğitim Durumunuz?	İlkokul	25	7,1

	Lise	115	32,9
	Lisans	160	45,7
	Yüksek Lisans	46	13,1
	Doktora	4	1,1
	Total	350	100,0

Eğitim durumuna göre dağılım incelendiğinde ilkokul mezunu olanların oranı %7,1, lise mezunu olanların oranı %32,9, lisans mezunu olanların oranı %45,7, yüksek lisans mezunu olanların oranı %13,1 olup doktora mezunu olanların oranı ise %1,1'dir.

Tablo 3. İşletmenin Faaliyette Olduğu Sektör

		n	%
İşletmenizin faaliyette olduğu sektör nedir?	Ticaret/Perakende	64	18,3
	Hizmet	54	15,4
	Sanayi/Üretim	191	54,6
	Diğer	41	11,7
	Total	350	100,0

İşletmenin faaliyette olduğu sektörlerin dağılımı incelendiğinde hizmet sektörü %15,4, sanayi/üretim %54,6, ticaret/perakende sektöründe faaliyet gösterenlerin oranı %18,3 olup diğer sektörlerde faaliyet gösterenlerin oranı ise %11,7'dir.

Tablo 4. İşletmenin Yaşadığı Krizler ve Sebepleri

		n	%
İşletmeniz Covid-19 sürecinde finansal kriz yaşadı mı?	Evet	122	34,9
	Hayır	228	65,1
	Total	350	100,0
İşletmenizin Covid-19 sürecinde yaşadığı finansal krizin en önemli nedeni nedir?	Alacak tahsilindeki gecikmeler	26	7,4
	Çalışma sermayesindeki artış	8	2,3
	Diğer	28	8,0
	Kredi konusundaki güçlükler	11	3,1
	Maliyetlerdeki artışlar	23	6,6
	Öz kaynak yetersizliği	20	5,7
	Satış kararlılığının düşüklüğü	18	5,1
	Tüketici talebindeki azalma	16	4,6

	Yeni yatırımlar	3	,9
	Total	350	100,0

Katılımcıların %34,9'u Covid-19 sürecinde finansal kriz yaşadığını belirtirken %65,1'i yaşamadığını belirtmiştir. Yaşanılan krizin en önemli nedeni incelendiğinde %7,4 oranında alacak tahsilindeki gecikmeler, %2,3 oranında çalışma sermayesindeki artış, %3,1 oranında kredi konusundaki güçlükler, %6,6 oranında maliyetlerdeki artışlar, %5,7 oranında öz kaynak yetersizliği, %5,1 oranında satış kararlılığının düşüklüğü, %4,6 oranında tüketici talebindeki azalma, %0,9 oranında ise yeni yatırımlar olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. İşletmenin Gelir ve Satış Göstergeleri

		n	%
Covid-19 pandemi sürecinde işletmenizin gelirindeki değişim nasıl gerçekleşti?	Arttı	203	58,0
	Azaldı	83	23,7
	Değişmedi	64	18,3
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Üretim Kapasitesi Nasıldır?	Arttı	185	52,9
	Azaldı	74	21,1
	Değişmedi	91	26,0
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İç Piyasa Satışı Nasıldır?	Arttı	140	40,0
	Azaldı	107	30,6
	Değişmedi	103	29,4
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İç Satış Fiyatları Nasıldır?	Arttı	177	50,6
	Azaldı	83	23,7
	Değişmedi	90	25,7
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İhracat Satışı Nasıldır?	Arttı	149	42,6
	Azaldı	80	22,9
	Değişmedi	121	34,6
	Total	350	100,0

Covid-19 pandemi sürecinde işletme gelirinin arttığını belirtenlerin oranı %58, değişmediğini belirtenlerin oranı %18,3, azaldığını belirtenlerin oranı %23,7'dir. Üretim kapasitesinin arttığını belirtenlerin oranı %52,9, değişmediğini belirtenlerin oranı %26, azaldığını belirtenlerin oranı %21,1'dir. Pandemi sürecinde iç piyasa satışının arttığını belirtenlerin oranı %40, değişmediğini belirtenlerin oranı %29,4, azaldığını belirtenlerin

oranı %30,6'dır. Pandemi süresince iç satış fiyatlarının arttığını belirtenlerin oranı %50,6, değişmediğini belirtenlerin oranı %23,7, azaldığını belirtenlerin oranı %25,7'dir. Firmaların ihracat satışları incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %42,6, değişmediğini belirtenlerin oranı %22,9, azaldığını belirtenlerin oranı %34,6'dır.

Tablo 6. İşletmenin Kârlılık Durumu

		n	%
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Yeni Siparişleri Nasıldır?	Arttı	177	50,6
	Azaldı	90	25,7
	Değişmedi	83	23,7
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İstihdamı Nasıldır?	Arttı	147	42,0
	Azaldı	75	21,4
	Değişmedi	128	36,6
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Karlılık Oranı Nasıldır?	Arttı	139	39,7
	Azaldı	92	26,3
	Değişmedi	119	34,0
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Yatırımsal Oranı Nasıldır?	Arttı	159	45,4
	Azaldı	79	22,6
	Değişmedi	112	32,0
	Total	350	100,0

Pandemi sürecinde yeni siparişlerin arttığını belirtenlerin oranı %50,6, değişmediğini belirtenlerin oranı %23,7, azaldığını belirtenlerin oranı %25,7'dir. İstihdam düzeyi incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %42, değişmediğini belirtenlerin oranı %36,6, azaldığını belirtenlerin oranı %21,4'tür. Karlılık oranları incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %39,7, değişmediğini belirtenlerin oranı %34, azaldığını belirtenlerin oranı %26,3'tür. İşletmelerin %45,4'ünün yatırımsal oranı arttığını belirtirken, %32'si değişmediğini, %22,6'sı ise azaldığını belirtmiştir.

Tablo 7. İşletmenin Kapasite Durumu

		n	%
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Kapasite Kullanım Oranları Nasıldır?	Arttı	155	44,3
	Azaldı	96	27,4
	Değişmedi	99	28,3
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Stok Durumu Nasıldır?	Arttı	160	45,7
	Azaldı	78	22,3
	Değişmedi	112	32,0
	Total	350	100,0

Kapasite kullanım oranları incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %44,3, değişmediğini belirtenlerin oranı %28,3, azaldığını belirtenlerin oranı %27,4'tür. Stok durumu incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %45,7, değişmediğini belirtenlerin oranı %32, azaldığını belirtenlerin oranı %22,3'tür.

Tablo 8. İşletmenin Maliyet Durumu

		n	%
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İthal Girdi Kullanımı Nasıldır?	Arttı	175	50,0
	Azaldı	71	20,3
	Değişmedi	104	29,7
	Total	350	100,0
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Birim Maliyeti Nasıldır?	Arttı	226	64,6
	Azaldı	40	11,4
	Değişmedi	84	24,0
	Total	350	100,0
Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmenizde üretim maliyeti durumu ne yönde ilerledi?	Arttı	215	61,4
	Azaldı	59	16,9
	Değişmedi	76	21,7
	Total	350	100,0

İşletmelerin ithal girdi durumları incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %50, değişmediğini belirtenlerin oranı %29,7, azaldığını belirtenlerin oranı %20,3'tür. İşletmelerin birim maliyetleri incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %64,6, değişmediğini belirtenlerin oranı %24, azaldığını belirtenlerin oranı %11,4'tür. Üretim maliyetleri dağılımı incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %61,4, değişmediğini belirtenlerin oranı %21,7, azaldığını belirtenlerin oranı %16,9'dur.

Tablo 9. İşletmenin Pandemiye Karşı Aldığı Önlemlerin Ciroya Yansımaları

	n	%	
İşletmenizde Covid-19 etkilerine karşı aldığınız önlemlerin 2021-2022 dönemleri için cironuza nasıl bir etkisi olabilir?	Ciro artışı bekliyoruz	203	58,0
	Ciro düşüşü bekliyoruz	42	12,0
	Ciro oranında bir değişiklik olmaz	105	30,0
	Total	350	100,0

İşletmelerde Covid-19 etkilerine karşı alınan önlemlerin 2021-2022 dönemi etkileri için ciro artışı bekleyenlerin oranı %58, ciro düşüşü bekleyenlerin oranı %12, ciro oranında bir değişiklik olmayacağını belirtenlerin oranı %30'dur.

Tablo 10. İşletmenin Pandemi Öncesi ve Sonrası İthalat-İhracat Durumu

	n	%	
İşletmenizin Covid-19 pandemi öncesi dönemi (2019) ve Covid-19 pandemi dönemini ithalat bakımından karşılaştırdınız.	Covid-19 dönemi öncesine göre arttı	129	36,9
	Covid-19 dönemi öncesine göre azaldı	72	20,6
	Covid-19 dönemi öncesine göre değişiklik olmadı	149	42,6
	Total	350	100,0
İşletmenizin Covid-19 pandemi öncesi dönemi (2019) ve Covid-19 pandemi dönemini ihracat bakımından karşılaştırdınız.	Covid-19 dönemi öncesine göre arttı	146	41,7
	Covid-19 dönemi öncesine göre azaldı	83	23,7
	Covid-19 dönemi öncesine göre değişiklik olmadı	121	34,6
	Total	350	100,0

İşletmelerin İşletmenizin Covid-19 pandemi öncesi dönemi (2019) ve Covid-19 pandemi dönemini ithalat bakımından karşılaştırılması incelendiğinde covid-19 öncesi döneme göre arttığını belirtenlerin oranı %36,9, Covid-19 öncesi döneme göre azaldığını belirtenlerin oranı %20,6, Covid-19 öncesi dönemine göre değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı %42,6'dır.

İşletmelerin İşletmenizin Covid-19 pandemi öncesi dönemi (2019) ve Covid-19 pandemi dönemini ihracat bakımından karşılaştırılması incelendiğinde covid-19 öncesi

döneme göre arttığını belirtenlerin oranı %41,7, Covid-19 öncesi döneme göre azaldığını belirtenlerin oranı %23,7, Covid-19 öncesi dönemine göre değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı %34,6'dır.

Tablo 11. İşletmenin Finansal Sorunlara Karşı Çözüm Önerileri

	n	%	
Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem hangisidir?	Devletin salgın vb. durumlar için işletmelere hibe desteği vermesi	60	17,1
	İşletmelerin gelişmesini sağlamak için yeni teşvikler geliştirilmeli	81	23,1
	İşletmenin sermaye piyasasından yararlanması için düzenlemeler yapılmalı	89	25,4
	Kredi kullanımında teminat ve diğer formaliteler en aza indirilmeli	54	15,4
	Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmalı	66	18,9
	Total	350	100,0

Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem incelendiğinde; Devletin salgın vb. durumlar için işletmelere hibe desteği vermesi %17,1, İşletmelerin gelişmesini sağlamak için yeni teşvikler geliştirilmeli %23,1, İşletmenin sermaye piyasasından yararlanması için düzenlemeler yapılması %25,4, Kredi kullanımında teminat ve diğer formaliteler en aza indirilmesi %15,4, Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanması %18,9 olarak belirtilmiştir.

Tablo 12. İşletmenin Cirosunun Krizden Etkilenme Durumu

	n	%	
Covid-19 krizi işletmenizin cirosunu nasıl etkiledi?	Cirom arttı	169	48,3
	Cirom azaldı	66	18,9
	Ciromda değişiklik olmadı	115	32,9
	Total	350	100,0

Covid-19 krizinin işletmenin cirosunu etkileme durumu incelendiğinde cirosunun arttığını belirtenlerin oranı %48,3, cirosunun azaldığını belirtenlerin oranı %18,9, bir değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı %32,9'dur.

Tablo 13. Covid-19'un İşletmeye Yarattığı Etkiler

	n	%	
İşletmenizde Covid-19 pandemisinin tedarik zincirine (hammadde erişimine sıkıntı, lojistikte yaşanan problemler vs.) etkisi nasıldır?	Etkiledi	297	84,9
	Etkilemedi	53	15,1
	Total	350	100,0
Firmanız Covid-19 pandemisi döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar (çalışma saatleri, hijyen önlemleri, sağlık sorunları vs.) karşısında finansal yöndeki etkisi nasıldır?	Etkiledi	261	74,6
	Etkilemedi	89	25,4
	Total	350	100,0
İşletmenizde Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtiçi satışlarınız ne durumda seyretti?	Arttı	143	40,9
	Azaldı	80	22,9
	Değişmedi	127	36,3
	Total	350	100,0
İşletmenizde Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtdışı satışlarınız ne durumda seyretti?	Arttı	145	41,4
	Azaldı	79	22,6
	Değişmedi	126	36,0
	Total	350	100,0

İşletmenizde Covid-19 pandemisinin tedarik zincirine (hammadde erişimine sıkıntı, lojistikte yaşanan problemler vs.) etkilediğini belirtenlerin oranı %84,9, etkilemediğini belirtenlerin oranı %15,1'dir. Covid-19 pandemisi döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar (çalışma saatleri, hijyen önlemleri, sağlık sorunları vs.) karşısında finansal yöndeki etkisi incelendiğinde etkilediğini belirtenlerin oranı %74,6, etkilemediğini belirtenlerin oranı %25,4'tür. İşletmenin bu süreçte yurtdışı satışlarının arttığını

belirtenlerin oranı %41,4, değişmediğini belirtenlerin oranı %36, azaldığını belirtenlerin oranı %22,6'dır.

Tablo 14. Krizle Beraber İşletmede Ertelenen Yatırım Durumu

	n	%	
Pandemi döneminde ertelediğiniz yatırımınız oldu mu?	Evet	257	73,4
	Hayır	93	26,6
	Total	350	100,0

İşletmelerin %73,4'ü pandemi döneminde ertelediği yatırımlar olduğunu belirtirken, %26,6'sı olmadığını belirtmiştir.

Tablo 15. İşletmenin Covid-19 Döneminde Yaşadığı Sorunlar

	n	%	
İşletmenizin Covid-19 sürecinde yaşadığı en önemli sorun nedir?	<i>Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	5	1,4
	<i>Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	8	2,3
	<i>Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
	<i>Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	12	3,4
	<i>Hammadde temini</i>	13	3,7
	<i>Hammadde temini, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
	<i>Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	26	7,4
	<i>Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
	<i>Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	8	2,3

<i>Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Hammadde temini, Müşteri kaybı</i>	3	,9
<i>Hammadde temini, Müşteri kaybı, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	2	,6
<i>İşgücü temini</i>	6	1,7
<i>İşgücü temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	5	1,4
<i>İşgücü temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>İşgücü temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	2	,6
<i>İşgücü temini, Hammadde temini</i>	9	2,6
<i>İşgücü temini, Hammadde temini, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	4	1,1
<i>İşgücü temini, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	19	5,4
<i>İşgücü temini, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	2	,6

<i>İşgücü temini, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>İşgücü temini, Hammadde temini, Müşteri kaybı</i>	2	,6
<i>İşgücü temini, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Müşteri kaybı</i>	9	2,6
<i>Nakit akışında bozulma</i>	18	5,1
<i>Nakit akışında bozulma, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	2	,6
<i>Nakit akışında bozulma, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	5	1,4
<i>Nakit akışında bozulma, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	2	,6
<i>Nakit akışında bozulma, Hammadde temini</i>	4	1,1
<i>Nakit akışında bozulma, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	3	,9
<i>Nakit akışında bozulma, Hammadde temini, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Nakit akışında bozulma, İşgücü temini</i>	2	,6
<i>Nakit akışında bozulma, İşgücü temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	1	,3

<i>Nakit akışında bozulma, İşgücü temini, Hammadde temini</i>	1	,3
<i>Nakit akışında bozulma, İşgücü temini, Müşteri kaybı</i>	3	,9
<i>Nakit akışında bozulma, Müşteri kaybı, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri</i>	4	1,1
<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	3	,9
<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri, İşgücü temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri, Müşteri kaybı</i>	3	,9
<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	3	,9

<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Müşteri kaybı</i>	2	,6
<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Müşteri kaybı, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	2	,6
<i>Nakit akışında bozulma, Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Müşteri kaybı, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar</i>	5	1,4
<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini</i>	3	,9
<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	2	,6
<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	2	,6

<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Müşteri kaybı</i>	3	,9
<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini</i>	2	,6
<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Nakit akışında bozulma, Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri</i>	2	,6
<i>Sipariş iptalleri, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, Hammadde temini</i>	4	1,1
<i>Sipariş iptalleri, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, Hammadde temini, Müşteri kaybı</i>	2	,6
<i>Sipariş iptalleri, İşgücü temini</i>	1	,3

<i>Sipariş iptalleri, İşgücü temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	2	,6
<i>Sipariş iptalleri, İşgücü temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, İşgücü temini, Hammadde temini</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, İşgücü temini, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, Müşteri kaybı</i>	4	1,1
<i>Sipariş iptalleri, Müşteri kaybı, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar</i>	4	1,1
<i>Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	4	1,1
<i>Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini</i>	2	,6
<i>Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	7	2,0

<i>Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini</i>	5	1,4
<i>Sipariş iptalleri, Tedarik ağındaki sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar</i>	17	4,9
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	4	1,1
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini</i>	7	2,0
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	17	4,9
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	3	,9
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, Hammadde temini, Müşteri kaybı</i>	4	1,1
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini</i>	6	1,7

<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini, Finansmana erişimde sıkıntılar</i>	3	,9
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini, Hammadde temini</i>	9	2,6
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar</i>	3	,9
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini, Hammadde temini, Gümrüklerde yaşanan sıkıntılar, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini, Hammadde temini, Müşteri kaybı</i>	1	,3
<i>Tedarik ağındaki sıkıntılar, İşgücü temini, Müşteri kaybı</i>	1	,3
Total	350	100,0

Tablo 16. İşletmenin 2020 Döneminde Ticaret Değişim Durumu

	n	%
Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca dış ticaretinizde olan değişimi nasıl tanımlarsınız?	Cevapsız	3,9
	Salgın öncesine kıyasla %1-%25 aralığında azaldı	85,24,3
	Salgın öncesine kıyasla %26-%50 aralığında azaldı	21,6,0
	Salgın öncesine kıyasla %50'den daha fazla azaldı	11,3,1
	Salgın öncesine kıyasla daha iyi	120,34,3
	Salgının gelmesiyle birlikte herhangi bir değişiklik olmadı	110,31,4
	Total	350,100,0

Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca işletmenin dış ticaretinde olan değişim incelendiğinde; salgın öncesine göre %1-%25 aralığında azaldığını belirtenlerin oranı %24,3, %26-%50 aralığında azaldığını belirtenlerin oranı %6, %50 den fazla azaldığını belirtenlerin oranı %3,1, salgın öncesine göre kıyasla daha iyi olduğunu belirtenlerin oranı %34,3, salgının gelmesiyle herhangi bir değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı %31,4'tür.

Tablo 17. İşletmenin Nakit Akışını Yönetebilmesi İçin Aldığı Önlemler

	n	%
Firmanız 2020 Mart ayından bu yana nakit akışını yönetebilmek için aşağıdaki önlemlerden hangisini/hangilerini almıştır?	Cevapsız	17,4,9
	Bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşmeler sağlamak	50,14,3
	Ek finansman almak	75,21,4
	Farklı ürünlere ağırlık vermek	61,17,4
	Ödemeleri ertelemek	66,18,9
	Ürünlerde indirim gitmek	21,6,0
	Yeni kanallara girmek	60,17,1
	Total	350,100,0

Firmanız 2020 Mart ayından bu yana işletmenin nakit akışını yönetebilmek için alınan önlemlerin dağılımı incelendiğinde; Bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşmeler yapıldığını belirtenlerin oranı %14,3, ek finansman alanların oranı %21,4, farklı ürünlere ağırlık verenlerin oranı %17,4, ödemeleri erteleyenlerin oranı %18,9, ürünlerde indirimde gidenlerin oranı %6, yeni kanallara girdiğini belirtenlerin oranı %17,1'dir.

Tablo 18. Krizin İşletme Üzerindeki Etkilerinin Ne Kadar Uzayacağı Durumu

		n	%
Covid-19 krizinin işiniz üzerine olan etkilerinin ne kadar uzayacağını tahmin ediyorsunuz?	2021'in dördüncü çeyreğini etkiler	76	21,7
	2021'in ikinci çeyreğini etkiler	6	1,7
	2021'in ilk çeyreğini etkiler	8	2,3
	2021'in üçüncü çeyreğini etkiler	14	4,0
	2022'yi etkiler	137	39,1
	Bir şey söylemek için henüz erken	109	31,1
	Total	350	100,0

Covid-19 krizinin işletmelerin işleri üzerine olan etkilerinin uzama süresi dağılımı incelendiğinde; 2021'in dördüncü çeyreğini etkileyeceğini belirtenlerin oranı %21,7, 2021'in ikinci çeyreğini etkileyeceğini belirtenlerin oranı %1,7, 2021'in ilk çeyreğini etkileyeceğini belirtenlerin oranı %2,3, 2021'in üçüncü çeyreğini etkileyeceğini belirtenlerin oranı %4, 2022'yi etkileyeceğini belirtenlerin oranı %39,1, bir şey söylemek için henüz erken olduğunu belirtenlerin oranı %31,1'dir.

Tablo 19. İşletmeyi Pandemi Sürecinde Endişelendiren Hususlar

		n	%
Covid-19 pandemisi süresince işletmenizi en çok endişelendiren husus nedir?	Fon bulmada sıkıntı yaşamak	63	18,0
	İşletme faaliyetinin uzun süreli durması	102	29,1
	Müşteri kaybı	107	30,6
	Uluslararası ticarete sıkıntı yaşamak	78	22,3
	Total	350	100,0

Covid-19 pandemisi süresince işletmeleri en çok endişelendiren husus incelendiğinde fon bulma %18, işletme faaliyetlerinin uzun süreli durması %29,1, müşteri kaybı %30,6, uluslararası ticarete sıkıntı yaşayanların oranı %22,3'tür.

Tablo 20. İşletmenin Pandemi Sürecinde Kullandığı Kaynak Durumu

		n	%
Covid-19 pandemisi süresince işletmenizin kullandığı finansal kaynak hangisi/hangileridir?	Cevapsız	24	6,9
	Banka kredileri	54	15,4
	Devlet desteği	8	2,3
	Diğer	89	25,4
	Eximbank	2	,6
	Kişisel borç	25	7,1
	Öz kaynak	148	42,3
	Total	350	100,0

Covid 19 pandemisi süresince işletmelerin kullandığı finansal kaynakların dağılımı incelendiğinde banka kredileri %15,4, devlet desteği %2,3, Eximbank %0,6, kişisel borç alanların oranı %7,1 olup öz kaynak kullananların oranı %42,3, diğer yöntemleri kullananların oranı %25,4'tür.

Tablo 21. İşletmenin Normalleşmeyle Birlikte Ticaretindeki Değişim Öngörülleri

		n	%
Normalleşmeyle birlikte işletmenizde ihracat konusunda nasıl bir değişim öngörüyorsunuz?	Artar	178	50,9
	Azalır	64	18,3
	Değişmez	108	30,9
	Total	350	100,0
Normalleşmeyle birlikte işletmenizde ithalat konusunda nasıl bir değişim öngörüyorsunuz?	Artar	200	57,1
	Azalır	25	7,1
	Değişmez	125	35,7
	Total	350	100,0

Normalleşmeyle birlikte işletmelerde ihracat konusunda öngörülen durum incelendiğinde artacağını bekleyenlerin oranı %50,9, değişmeyeceğini belirtenlerin oranı %30,9, azalacağını belirtenlerin oranı %18,3'tür. İthalat konusundaki öngörüler incelendiğinde artacağını belirtenlerin oranı %57,1, değişmeyeceğini belirtenlerin oranı %35,7, azalacağını belirtenlerin oranı %7,1'dir.

3.1.9. Hipotez Testleri

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın hipotezlerinin Pearson Ki-Kare yöntemi ile analizi yer almaktadır.

Tablo 22. İşletmenin Bulunduğu Sektörle Covid-19 Pandemi Sürecinde İşletmenin Gelirindeki Değişim Arasındaki İlişki

		Hizmet		Sanayi/Üretim		Ticaret/Perakende		Diğer		p
		n	%	n	%	n	%	n	%	
İşletmeniz Covid-19 sürecinde finansal kriz yaşadı mı?	Evet	16	29,6%	69	36,1%	24	37,5%	13	31,7%	0,762
	Hayır	38	70,4%	122	63,9%	40	62,5%	28	68,3%	
BİR ÖNCEKİ SORUYA YANITINI Z EVET İSE; işletmenizin Covid-19 sürecinde yaşadığı finansal krizin en önemli nedeni		32	59,3%	107	56,0%	33	51,6%	25	61,0%	0,787
	Alacak tahsilindeki gecikmeler	4	7,4%	13	6,8%	6	9,4%	3	7,3%	
	Çalışma sermayesindeki artış	2	3,7%	4	2,1%	2	3,1%	0	0,0%	
	Diğer	3	5,6%	15	7,9%	5	7,8%	5	12,2%	
	Kredi konusundaki güçlükler	2	3,7%	7	3,7%	1	1,6%	1	2,4%	
	Maliyetlerdeki artışlar	1	1,9%	17	8,9%	5	7,8%	0	0,0%	
	Öz kaynak yetersizliği	2	3,7%	12	6,3%	3	4,7%	3	7,3%	

nedir?	Satış kararlılığının düşüklüğü	4	7,4%	5	2,6%	5	7,8%	4	9,8%	
	Tüketici talebindeki azalma	3	5,6%	10	5,2%	3	4,7%	0	0,0%	
	Yeni yatırımlar	1	1,9%	1	,5%	1	1,6%	0	0,0%	
Covid-19 pandemi sürecinde işletmenizin gelirindeki değişim nasıl gerçekleşti?	Arttı	33	61,1%	118	61,8%	33	51,6%	19	46,3%	0,043 *
	Azaldı	18	33,3%	38	19,9%	15	23,4%	12	29,3%	
	Değişmedi	3	5,6%	35	18,3%	16	25,0%	10	24,4%	

İşletmenin bulunduğu sektörle Covid-19 pandemi sürecinde işletmenin gelirindeki değişim arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe olan işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %61,1, azaldığını belirtenlerin oranı %33,3, değişmediğini belirtenlerin oranı %5,6'dır. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %61,8, azaldığını belirtenlerin oranı %19,9, değişmediğini belirtenlerin oranı %18,3'tür. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %51,6, azaldığını belirtenlerin oranı %23,4, değişmediğini belirtenlerin oranı %25'tir. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %46,3, azaldığını belirtenlerin oranı %29,3, değişmediğini belirtenlerin oranı %24,4'tür. İşletmenin sektörü ile finansal kriz yaşama ve bu krizin nedenleri arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$). Dolayısıyla "H1 İşletmenin bulunduğu sektörle Covid-19 pandemi sürecinde işletmenin gelirindeki değişim arasında anlamlı bir ilişki vardır" **reddedilmiştir**.

Tablo 23. Covid-19 Sürecinde İşletmede Kriz Durumu ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
İşletmeniz Covid-19 sürecinde finansal kriz yaşadı mı?	Hizmet	54	1,30	0,46	0,384	0,765
	Sanayi/üretim	191	1,36	0,48		
	Ticaret/Parekende	64	1,38	0,49		
	Diğer	41	1,32	0,47		
	Total	350	1,35	0,48		
Pandemi döneminde ertelediğiniz yatırımınız oldu mu?	Hizmet	54	1,76	0,43	0,324	0,808
	Sanayi/üretim	191	1,73	0,45		
	Ticaret/Parekende	64	1,70	0,46		
	Diğer	41	1,78	0,42		
	Total	350	1,73	0,44		

Covid-19 sürecinde finansal kriz yaşama ile yatırım erteleme durumunun sektöre göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı incelendiğinde; finansal yaşama ile yatırım erteleme durumunun sektörlerle göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür. Diğer bir ifade ile farklı sektörlerde bulunan kişilerin pandemi süresince finansal kriz yaşama ve yatırım erteleme durumları aynıdır denilebilir.

Tablo 24. İç Piyasa Satışı ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki

		Hizmet		Sanayi/Üretim		Ticaret/Perakende		Diğer		p
		n	%	n	%	n	%	n	%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Üretim Kapasitesi Nasıldır?	Arttı	25	46,3%	105	55,0%	33	51,6%	22	53,7%	0,052
	Azaldı	20	37,0%	38	19,9%	10	15,6%	6	14,6%	
	Değişmedi	9	16,7%	48	25,1%	21	32,8%	13	31,7%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İç Piyasa Satışı Nasıldır?	Arttı	14	25,9%	83	43,5%	23	35,9%	20	48,8%	0,013*
	Azaldı	28	51,9%	48	25,1%	21	32,8%	10	24,4%	
	Değişmedi	12	22,2%	60	31,4%	20	31,3%	11	26,8%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İç Satış Fiyatları Nasıldır?	Arttı	21	38,9%	111	58,1%	31	48,4%	14	34,1%	0,003*
	Azaldı	21	38,9%	30	15,7%	19	29,7%	13	31,7%	
	Değişmedi	12	22,2%	50	26,2%	14	21,9%	14	34,1%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İhracat Satışı Nasıldır?	Arttı	16	29,6%	91	47,6%	24	37,5%	18	43,9%	0,151
	Azaldı	12	22,2%	43	22,5%	18	28,1%	7	17,1%	
	Değişmedi	26	48,1%	57	29,8%	22	34,4%	16	39,0%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Yeni Siparişleri Nasıldır?	Arttı	20	37,0%	115	60,2%	25	39,1%	17	41,5%	0,007*
	Azaldı	20	37,0%	40	20,9%	20	31,3%	10	24,4%	
	Değişmedi	14	25,9%	36	18,8%	19	29,7%	14	34,1%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İstihdamı Nasıldır?	Arttı	17	31,5%	91	47,6%	24	37,5%	15	36,6%	0,014*
	Azaldı	19	35,2%	27	14,1%	16	25,0%	13	31,7%	
	Değişmedi	18	33,3%	73	38,2%	24	37,5%	13	31,7%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Karlılık Oranı Nasıldır?	Arttı	19	35,2%	74	38,7%	25	39,1%	21	51,2%	0,107
	Azaldı	22	40,7%	45	23,6%	15	23,4%	10	24,4%	
	Değişmedi	13	24,1%	72	37,7%	24	37,5%	10	24,4%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Yatırımsal Oranı Nasıldır?	Arttı	20	37,0%	98	51,3%	27	42,2%	14	34,1%	0,221
	Azaldı	17	31,5%	38	19,9%	14	21,9%	10	24,4%	
	Değişmedi	17	31,5%	55	28,8%	23	35,9%	17	41,5%	
Pandemi Sürecinde	Arttı	14	25,9%	98	51,3%	30	46,9%	13	31,7%	0,001*
	Azaldı	25	46,3%	48	25,1%	12	18,8%	11	26,8%	

İşletmenizin Kapasite Kullanım Oranları Nasıldır?	Değişmedi	15	27,8%	45	23,6%	22	34,4%	17	41,5%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Stok Durumu Nasıldır?	Arttı	20	37,0%	90	47,1%	27	42,2%	23	56,1%	0,584
	Azaldı	14	25,9%	39	20,4%	16	25,0%	9	22,0%	
	Değişmedi	20	37,0%	62	32,5%	21	32,8%	9	22,0%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İthal Girdi Kullanımı Nasıldır?	Arttı	27	50,0%	101	52,9%	29	45,3%	18	43,9%	0,846
	Azaldı	10	18,5%	35	18,3%	15	23,4%	11	26,8%	
	Değişmedi	17	31,5%	55	28,8%	20	31,3%	12	29,3%	
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Birim Maliyeti Nasıldır?	Arttı	33	61,1%	141	73,8%	32	50,0%	20	48,8%	0,002*
	Azaldı	7	13,0%	12	6,3%	12	18,8%	9	22,0%	
	Değişmedi	14	25,9%	38	19,9%	20	31,3%	12	29,3%	

İç Piyasa Satışı ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe olan işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %25,9, azaldığını belirtenlerin oranı %51,9, değişmediğini belirtenlerin oranı %22,2'dir. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %43,5, azaldığını belirtenlerin oranı %25,1, değişmediğini belirtenlerin oranı %31,4'tür. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %35,9, azaldığını belirtenlerin oranı %32,8, değişmediğini belirtenlerin oranı %31,4'tür. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %48,8, azaldığını belirtenlerin oranı %24,4, değişmediğini belirtenlerin oranı %26,8'dir. İç Piyasa Satışı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Dolayısıyla "H2 iç piyasa satışı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir**.

İç satış fiyatları ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe olan işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %38,9, azaldığını belirtenlerin oranı %38,9, değişmediğini belirtenlerin oranı %22,2'dir. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %43,5, azaldığını belirtenlerin oranı %25,1, değişmediğini belirtenlerin oranı %31,4'tür. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %35,9, azaldığını belirtenlerin oranı %32,8, değişmediğini belirtenlerin oranı %31,3'tür. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %48,8, azaldığını belirtenlerin oranı %24,4, değişmediğini belirtenlerin oranı %26,8'dir. İç satış fiyatları ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Dolayısıyla "H2.a İç satış fiyatları ile

işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi **kabul edilmiştir.**

Yeni sipariş ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe olan işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %37, azaldığını belirtenlerin oranı %37, değişmediğini belirtenlerin oranı %25,9’dur. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %60,2, azaldığını belirtenlerin oranı %20,9, değişmediğini belirtenlerin oranı %18,8’dir. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %39,1, azaldığını belirtenlerin oranı %31,3, değişmediğini belirtenlerin oranı %29,7’dir. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %41,5, azaldığını belirtenlerin oranı %24,4, değişmediğini belirtenlerin oranı %34,1’dir. Yeni sipariş ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Dolayısıyla “H2.b yeni sipariş ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi **kabul edilmiştir.**

İstihdam ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe olan işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %31,5, azaldığını belirtenlerin oranı %35,2, değişmediğini belirtenlerin oranı %33,3’tür. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %47,6, azaldığını belirtenlerin oranı %14,1, değişmediğini belirtenlerin oranı %38,2’dir. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %37,5, azaldığını belirtenlerin oranı %25, değişmediğini belirtenlerin oranı %37,5’tir. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %36,6, azaldığını belirtenlerin oranı %31,7, değişmediğini belirtenlerin oranı %31,7’dir. İstihdam ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Dolayısıyla “H2.c istihdam ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi **kabul edilmiştir.**

Kapasite kullanım oranı ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe olan işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %25,9, azaldığını belirtenlerin oranı %46,3, değişmediğini belirtenlerin oranı %27,8’dir. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %51,3, azaldığını belirtenlerin oranı %25,1, değişmediğini belirtenlerin oranı %23,6’dır. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %46,9, azaldığını belirtenlerin

oranı %18,8, değişmediğini belirtenlerin oranı %34,4'tür. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %31,7, azaldığını belirtenlerin oranı %26,8, değişmediğini belirtenlerin oranı %45,1'dir. Kapasite kullanım oranı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Dolayısıyla "H2.d kapasite kullanım oranı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir**.

Birim maliyet ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe olan işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %61,1, azaldığını belirtenlerin oranı %13, değişmediğini belirtenlerin oranı %25,9'dur. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %73,8, azaldığını belirtenlerin oranı %6,3, değişmediğini belirtenlerin oranı %19,9'dur. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %50, azaldığını belirtenlerin oranı %18,8, değişmediğini belirtenlerin oranı %31,3'tür. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %48,8, azaldığını belirtenlerin oranı %22, değişmediğini belirtenlerin oranı %29,3'tür. Birim maliyet ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Dolayısıyla "H2.e birim maliyet ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir**.

Bunun dışında pandemi sürecinde üretim kapasitesi, ihracat satışı, karlılık oranı, yatırımsal oranı, stok durumu, ithal girdi ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişkisi bulunmamaktadır ($p>0,05$). Dolayısıyla "H2.f pandemi sürecinde üretim kapasitesi, ihracat satışı, kârlılık oranı, yatırımsal oranı, stok durumu, ithal girdi ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" **reddedilmiştir**.

Tablo 25. Covid-19 Pandemisinin Başlamasıyla İşletmede Dış Ticaret ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
İşletmenizde Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtiçi satışlarınız ne durumda seyretti?	Hizmet	54	2,09	0,73	2,054	0,106
	Sanayi/üretim	191	2,13	0,77		
	Ticaret/Parekende	64	2,27	0,84		
	Diğer	41	2,41	0,74		
	Total	350	2,18	0,78		
İşletmenizde Covid-19	Hizmet	54	2,07	0,84	0,784	0,504

pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtdışı satışlarınız ne durumda seyretti?	Sanayi/üretim	191	2,24	0,79
	Ticaret/Perakende	64	2,13	0,72
	Diğer	41	2,22	0,72
	Total	350	2,19	0,78

Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmede satış ve dış ticaret ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde; yurtiçi ve yurtdışı satışlar ile ithalat, ihracat beklentileri sektörlere göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile farklı sektör katılımcılarının yurtiçi ve yurtdışı satışlar ile ithalat, ihracat beklentileri aynıdır denilebilir.

Tablo 26. Covid-19 Pandemisinin Başlamasıyla İşletmede Üretim Maliyeti ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki

		Hizmet		Sanayi/Üretim		Ticaret/Perakende		Diğer		p
		n	%	n	%	n	%	n	%	
Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmenizdeki üretim maliyeti durumu ne yönde ilerledi?	Arttı	28	51,9%	135	70,7%	31	48,4%	21	51,2%	0,001*
	Azaldı	17	31,5%	19	9,9%	15	23,4%	8	19,5%	
	Değişmedi	9	16,7%	37	19,4%	18	28,1%	12	29,3%	
İşletmenizdeki Covid-19 etkilerine karşı aldığınız önlemlerin 2021-2022 dönemleri için cironuza nasıl bir etkisi olabilir?	Ciro artışı bekliyoruz	26	48,1%	108	56,5%	41	64,1%	28	68,3%	0,301
	Ciro düşüşü bekliyoruz	9	16,7%	20	10,5%	9	14,1%	4	9,8%	
	Ciro oranında bir değişiklik olmaz	19	35,2%	63	33,0%	14	21,9%	9	22,0%	
İşletmenizin Covid-19 pandemi öncesi dönemi (2019) ve Covid-19 pandemi dönemini ithalat bakımından karşılaştırdınız.	Covid-19 dönemi öncesine göre arttı	18	33,3%	75	39,3%	18	28,1%	18	43,9%	0,317
	Covid-19 dönemi öncesine göre azaldı	10	18,5%	38	19,9%	19	29,7%	5	12,2%	
	Covid-19 dönemi öncesine göre değişiklik olmadı	26	48,1%	78	40,8%	27	42,2%	18	43,9%	
İşletmenizin Covid-19 pandemi öncesi dönemi (2019) ve Covid-19 pandemi dönemi	Covid-19 dönemi öncesine göre arttı	18	33,3%	89	46,6%	26	40,6%	13	31,7%	0,136
	Covid-19 dönemi	12	22,2%	39	20,4%	21	32,8%	11	26,8%	

dönemini ihracat bakımından karşılaştırınız.	öncesine göre azaldı								
	Covid-19 dönemi öncesine göre değişiklik olmadı	24	44,4%	63	33,0%	17	26,6%	17	41,5%

Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmede üretim maliyeti ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde; hizmet sektöründe olan işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %51,9, azaldığını belirtenlerin oranı %31,5, değişmediğini belirtenlerin oranı %16,7'dir. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %70,7, azaldığını belirtenlerin oranı %9,9, değişmediğini belirtenlerin oranı %19,4'tür. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %48,4, azaldığını belirtenlerin oranı %23,4, değişmediğini belirtenlerin oranı %28,1'dir. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %51,2, azaldığını belirtenlerin oranı %19,5, değişmediğini belirtenlerin oranı %29,3'tür. Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmede üretim maliyeti ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Dolayısıyla "H3 Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmede üretim maliyeti ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir**.

İşletmenin sektörü ile alınan önlemlerin ciroya etkisi, Covid-19 öncesi ithalat karşılaştırması ve Covid-19 öncesi ihracat karşılaştırmasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla "H3.a İşletmenin sektörü ile alınan önlemlerin ciroya etkisi, Covid-19 öncesi ithalat karşılaştırması ve Covid-19 öncesi ihracat karşılaştırması arasında anlamlı bir ilişki vardır" **reddedilmiştir**.

Tablo 27. Covid-19 Sürecinde Karşılaşılan Finansal Sorunların Çözümünde En Önemli Yöntem ile Sektör Arasındaki İlişki

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Üretim Kapasitesi Nasıldır?	Hizmet	54	2,09	0,92	1,711	0,164
	Sanayi/üretim	191	2,35	0,79		
	Ticaret/Parekende	64	2,36	0,74		
	Diğer	41	2,39	0,74		
	Total	350	2,32	0,80		

Pandemi Sürecinde İşletmenizin İç Piyasa Satışı Nasıldır?	Hizmet	54	1,74	0,85	4,640	0,003*
	Sanayi/üretim	191	2,18	0,81		
	Ticaret/Parekende	64	2,03	0,84		
	Diğer	41	2,24	0,83		
	Total	350	2,09	0,84		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İç Satış Fiyatları Nasıldır?	Hizmet	54	2,00	0,89	5,875	0,001*
	Sanayi/üretim	191	2,42	0,75		
	Ticaret/Parekende	64	2,19	0,87		
	Diğer	41	2,02	0,82		
	Total	350	2,27	0,82		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İhracat Satışı Nasıldır?	Hizmet	54	2,07	0,72	1,228	0,299
	Sanayi/üretim	191	2,25	0,80		
	Ticaret/Parekende	64	2,09	0,81		
	Diğer	41	2,27	0,74		
	Total	350	2,20	0,79		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Yeni Siparişleri Nasıldır?	Hizmet	54	2,00	0,87	4,600	0,004*
	Sanayi/üretim	191	2,39	0,81		
	Ticaret/Parekende	64	2,08	0,84		
	Diğer	41	2,17	0,80		
	Total	350	2,25	0,84		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İstihdamı Nasıldır?	Hizmet	54	1,96	0,82	4,515	0,004*
	Sanayi/üretim	191	2,34	0,71		
	Ticaret/Parekende	64	2,13	0,79		
	Diğer	41	2,05	0,84		
	Total	350	2,21	0,77		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Karlılık Oranı Nasıldır?	Hizmet	54	1,94	0,88	1,441	0,231
	Sanayi/üretim	191	2,15	0,78		
	Ticaret/Parekende	64	2,16	0,78		
	Diğer	41	2,27	0,84		
	Total	350	2,13	0,80		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Yatırımsal Oranı Nasıldır?	Hizmet	54	2,06	0,83	2,008	0,113
	Sanayi/üretim	191	2,31	0,79		
	Ticaret/Parekende	64	2,20	0,78		
	Diğer	41	2,10	0,77		
	Total	350	2,23	0,79		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Kapasite Kullanım Oranları Nasıldır?	Hizmet	54	1,80	0,83	5,276	0,001*
	Sanayi/üretim	191	2,26	0,84		
	Ticaret/Parekende	64	2,28	0,77		
	Diğer	41	2,05	0,77		
	Total	350	2,17	0,83		
Pandemi Sürecinde	Hizmet	54	2,11	0,79	0,927	0,428

İşletmenizin Stok Durumu Nasıldır?	Sanayi/üretim	191	2,27	0,78		
	Ticaret/Parekende	64	2,17	0,81		
	Diğer	41	2,34	0,82		
	Total	350	2,23	0,79		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin İthal Girdi Kullanımı Nasıldır?	Hizmet	54	2,31	0,77	0,817	0,485
	Sanayi/üretim	191	2,35	0,77		
	Ticaret/Parekende	64	2,22	0,81		
	Diğer	41	2,17	0,83		
	Total	350	2,30	0,79		
Pandemi Sürecinde İşletmenizin Birim Maliyeti Nasıldır?	Hizmet	54	2,48	0,72	7,339	0,000*
	Sanayi/üretim	191	2,68	0,59		
	Ticaret/Parekende	64	2,31	0,77		
	Diğer	41	2,27	0,81		
	Total	350	2,53	0,69		

Covid-19 Pandemisinin Başlamasıyla İşletmede Üretim Maliyeti ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki incelendiğinde;

- İç piyasa satışları
- İç satış fiyatları
- Yeni siparişler
- İstihdam
- Kapasite kullanım oranları
- İşletme birim maliyeti

Düzeyleri sektöre göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0,05$).

İç piyasa satışları için; sanayi/üretim sektörü ve diğer sektör katılımcıların ortalaması hizmet sektöründe olanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

İç satış için; sanayi/üretim sektörü katılımcıları ortalaması, hizmet, ticaret/perakende ve diğer sektör katılımcıları ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir.

Yeni siparişler için; sanayi/üretim katılımcıları ortalaması hizmet ve ticaret/perakende katılımcıları ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir.

İstihdam için; sanayi/üretim sektörü katılımcıların ortalaması hizmet ve ticaret/perakende katılımcıları ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir.

Kapasite kullanım oranı için; sanayi/üretim ve ticaret ve perakende sektörü katılımcıları ortalaması hizmet sektörü ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir.

İşletme birim maliyetleri için; sanayi/üretim sektörü katılımcıları ortalaması ticari/perakende ve diğer sektör katılımcıları ortalamalarından anlamlı derecede daha yüksektir.

Tablo 28. Covid-19 Sürecinde Karşılaşılan Finansal Sorunların Çözümünde En Önemli Yöntem ile Sektör Arasındaki İlişki

		Hizmet		Sanayi/Üretim		Ticaret/Perakende		Diğer		p
		n	%	n	%	n	%	n	%	
Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem hangisidir?	Devletin salgın vb. durumlar için işletmelere hibe desteği vermesi	7	13,0%	41	21,5%	9	14,1%	3	7,3%	0,00 1*
	İşletmelerin gelişmesini sağlamak için yeni teşvikler geliştirilmeli	12	22,2%	50	26,2%	12	18,8%	7	17,1%	
	İşletmenin sermaye piyasasından yararlanması için düzenlemeler yapılmalı	13	24,1%	47	24,6%	22	34,4%	7	17,1%	
	Kredi kullanımında teminat ve diğer formaliteler en aza indirilmeli	5	9,3%	27	14,1%	7	10,9%	15	36,6%	
	Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmalı	17	31,5%	26	13,6%	14	21,9%	9	22,0%	
Covid-19 krizi işletmenizin cirosunu nasıl etkiledi?	Cirom arttı	19	35,2%	108	56,5%	27	42,2%	15	36,6%	0,03 3*
	Cirom azaldı	12	22,2%	34	17,8%	11	17,2%	9	22,0%	
	Ciromda değişiklik olmadı	23	42,6%	49	25,7%	26	40,6%	17	41,5%	
İşletmenizde Covid-19 pandemisinin tedarik zincirine (hammadde erişimine sıkıntı, lojistikte yaşanan problemler vs.) etkisi nasıldır?	Etkiledi	47	87,0%	166	86,9%	48	75,0%	36	87,8%	0,11 4
	Etkilemedi	7	13,0%	25	13,1%	16	25,0%	5	12,2%	
Firmanız Covid-19 pandemisi döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar (çalışma	Etkiledi	46	85,2%	139	72,8%	41	64,1%	35	85,4%	0,02 1*
	Etkilemedi	8	14,8%	52	27,2%	23	35,9%	6	14,6%	

saatleri, hijyen önlemleri, sağlık sorunları vs.) karşısında finansal yöndeki etkisi nasıldır?										
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ile sektör arasındaki ilişki incelendiğinde; hizmet sektöründe Devletin salgın vb. durumlar için işletmelere hibe desteği vermesi %13, İşletmelerin gelişmesini sağlamak için yeni teşvikler geliştirilmeli %22, İşletmenin sermaye piyasasından yararlanması için düzenlemeler yapılmalı %24,1, Kredi kullanımında teminat ve diğer formaliteler en aza indirilmeli %9,3, Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmalı cevabı verenlerin oranı %31,5'tir. Sanayi/üretim sektöründe Devletin salgın vb. durumlar için işletmelere hibe desteği vermesi %21,5, İşletmelerin gelişmesini sağlamak için yeni teşvikler geliştirilmeli %26,2, İşletmenin sermaye piyasasından yararlanması için düzenlemeler yapılmalı %24,6, Kredi kullanımında teminat ve diğer formaliteler en aza indirilmeli %14,1, Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmalı cevabı verenlerin oranı %13,6'dır. Ticaret/perakende sektöründe Devletin salgın vb. durumlar için işletmelere hibe desteği vermesi %14,1, İşletmelerin gelişmesini sağlamak için yeni teşvikler geliştirilmeli %18,8, İşletmenin sermaye piyasasından yararlanması için düzenlemeler yapılmalı %34,4, Kredi kullanımında teminat ve diğer formaliteler en aza indirilmeli %10,9, Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmalı cevabı verenlerin oranı %21,9'dur. Diğer sektörlerde devletin salgın vb. durumlar için işletmelere hibe desteği vermesi %7,3, İşletmelerin gelişmesini sağlamak için yeni teşvikler geliştirilmeli %17,1, İşletmenin sermaye piyasasından yararlanması için düzenlemeler yapılmalı %17,1, Kredi kullanımında teminat ve diğer formaliteler en aza indirilmeli %36,6, Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmalı cevabı verenlerin oranı %22'dir. Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ile sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla "H4 Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ile sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir.**

İşletmenin cirosu ile bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde; arttığını belirtenlerin oranı %35,2, azaldığını belirtenlerin oranı %22,2, değişmediğini belirtenlerin oranı %42,6'dır Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını

belirtenlerin oranı %56,5, azaldığını belirtenlerin oranı %17,8, değişmediğini belirtenlerin oranı %25,7'dir. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %42,2, azaldığını belirtenlerin oranı %17,2, değişmediğini belirtenlerin oranı %40,6'dır. Diğer sektörlerde arttığını belirtenlerin oranı %36,6, azaldığını belirtenlerin oranı %22, değişmediğini belirtenlerin oranı %41,5'tir. Dolayısıyla "H4a. işletmenin cirosu ile bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir**.

Covid-19 pandemisi döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar (çalışma saatleri, hijyen önlemleri, sağlık sorunları vs.) karşısında finansal yöndeki etkisi ile işletmenin sektörü arasındaki ilişki incelendiğinde; hizmet sektöründe etkilenenlerin oranı %85,2, sanayi üretim sektöründe etkilenenlerin oranı %72,8, ticaret/perakende sektöründe etkilenenlerin oranı %64,1, diğer sektörlerde etkilenenlerin oranı %85,4'tür. Dolayısıyla "H4.b Covid-19 pandemisi döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar (çalışma saatleri, hijyen önlemleri, sağlık sorunları vs.) karşısında finansal yöndeki etkisi ile işletmenin sektörü arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir**.

Tablo 29. İşletmede Covid-19 Pandemisi Etkileri Görülmeye Başlandıktan Beri Yurtiçi Satışların Seyri ile İşletmenin Sektörü Arasındaki İlişki

		Hizmet		Sanayi/Üretim		Ticaret/Perakende		Diğer		p
		n	%	n	%	n	%	n	%	
İşletmenizde Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtiçi satışlarınız ne durumda seyretti?	Arttı	17	31,5%	70	36,6%	33	51,6%	23	56,1%	0,043*
	Azaldı	12	22,2%	46	24,1%	16	25,0%	6	14,6%	
	Değişmedi	25	46,3%	75	39,3%	15	23,4%	12	29,3%	
İşletmenizde Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtdışı satışlarınız ne durumda seyretti?	Arttı	21	38,9%	87	45,5%	21	32,8%	16	39,0%	0,186
	Azaldı	17	31,5%	42	22,0%	13	20,3%	7	17,1%	
	Değişmedi	16	29,6%	62	32,5%	30	46,9%	18	43,9%	
Pandemi döneminde ertelediğiniz yatırımlarınız oldu mu?	Evet	41	75,9%	139	72,8%	45	70,3%	32	78,0%	0,806
	Hayır	13	24,1%	52	27,2%	19	29,7%	9	22,0%	
Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca dış ticaretinizde olan değişimi nasıl tanımlarsınız?		0	0,0%	0	0,0%	2	3,1%	1	2,4%	0,001*
	Salgın öncesine kıyasla %1-%25 aralığında azaldı	22	40,7%	29	15,2%	19	29,7%	15	36,6%	

Salgın öncesine kıyasla %26-%50 aralığında azaldı	3	5,6%	16	8,4%	1	1,6%	1	2,4%
Salgın öncesine kıyasla %50'den daha fazla azaldı	2	3,7%	7	3,7%	1	1,6%	1	2,4%
Salgın öncesine kıyasla daha iyi	11	20,4%	82	42,9%	18	28,1%	9	22,0 %
Salgının gelmesiyle birlikte herhangi bir değişiklik olmadı	16	29,6%	57	29,8%	23	35,9%	14	34,1 %

İşletmede Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtiçi satışların seyri ile işletmenin sektörü arasındaki ilişki incelendiğinde arttığını belirtenlerin oranı %31,5, azaldığını belirtenlerin oranı %22,2, değişmediğini belirtenlerin oranı %46,3'tür. Sanayi/üretim sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %36,6, azaldığını belirtenlerin oranı %24,1, değişmediğini belirtenlerin oranı %39,3'tür. Ticaret/perakende sektöründeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %51,6, azaldığını belirtenlerin oranı %25, değişmediğini belirtenlerin oranı %23,4'tür. Diğer sektörlerdeki işletmelerde arttığını belirtenlerin oranı %56,1, azaldığını belirtenlerin oranı %14,6, değişmediğini belirtenlerin oranı %29,3'tür. Dolayısıyla "H5 işletmede Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtiçi satışların seyri ile işletmenin sektörü arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir**.

Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca dış ticaretinizde olan değişim ile sektör arasındaki ilişki incelendiğinde; hizmet sektöründe salgın öncesine göre %1-%25 azaldığını belirtenlerin oranı %40,7, %26-%50 azaldığını belirtenlerin oranı %5,6, %50 den fazla azaldığını belirtenlerin oranı %3,7, daha iyi olduğunu belirtenlerin oranı %20,4 iken herhangi bir değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı %29,6'dır. Sanayi/üretim sektöründe salgın öncesine göre %1-%25 azaldığını belirtenlerin oranı %15,2, %26-%50 azaldığını belirtenlerin oranı %8,4, %50 den fazla azaldığını belirtenlerin oranı %3,7, daha iyi olduğunu belirtenlerin oranı %42,9 iken herhangi bir değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı %29,8'dir. Ticaret/perakende sektöründe salgın öncesine göre %1-

%25 azaldığını belirtenlerin oranı %29,7, %26-%50 azaldığını belirtenlerin oranı %1,6, %50 den fazla azaldığını belirtenlerin oranı %1,6, daha iyi olduğunu belirtenlerin oranı %28,1 iken herhangi bir değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı %35,9'dur. Diğer sektöründe salgın öncesine göre %1-%25 azaldığını belirtenlerin oranı %36,6, %26-%50 azaldığını belirtenlerin oranı %2,4, %50 den fazla azaldığını belirtenlerin oranı %2,4, daha iyi olduğunu belirtenlerin oranı %22 iken herhangi bir değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı %34,1'dir. Dolayısıyla "H5a. Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca dış ticaretinizde olan değişim ile sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir.**

İşletmede Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtdışı satışlar ve ertelenen yatırımların sektör ile arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmamaktadır (p>0,05). Dolayısıyla "H5b. işletmede Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtdışı satışlar ve ertelenen yatırımların sektör ile arasında anlamlı bir ilişki vardır" **reddedilmiştir.**

Tablo 30. Firmanın 2020 Mart Ayından Bu Yana Nakit Akışını Yönetebilmek İçin Alınan Önlemlerle Sektör Arasındaki İlişki

	Hizmet		Sanayi/Üretim		Ticaret/Perakende		Diğer		p	
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Firmanız 2020 Mart ayından bu yana nakit akışını yönetebilmek için aşağıdaki önlemlerden hangisini/hangilerini almıştınız?	1	1,9%	10	5,2%	5	7,8%	1	2,4%	0,000*	
	Bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşmeler sağlamak	5	9,3%	31	16,2%	10	15,6%	4		9,8%
	Ek finansman almak	7	13,0%	35	18,3%	16	25,0%	7		41,5%
	Farklı ürünlere ağırlık vermek	10	18,5%	34	17,8%	13	20,3%	4		9,8%
	Ödemeleri ertelemek	25	46,3%	23	12,0%	8	12,5%	10		24,4%
	Ürünlerde indirim gitmek	3	5,6%	15	7,9%	1	1,6%	2		4,9%
	Yeni kanallara girmek	3	5,6%	43	22,5%	11	17,2%	3		7,3%
Covid-19 krizinin işiniz üzerine olan etkilerinin ne kadar uzayacağını tahmin ediyorsunuz?	2021'in dördüncü çeyreğini etkiler	16	29,6%	33	17,3%	13	20,3%	4	34,1%	0,321
	2021'in ikinci çeyreğini etkiler	2	3,7%	3	1,6%	1	1,6%	0	0,0%	
	2021'in ilk çeyreğini etkiler	0	0,0%	6	3,1%	2	3,1%	0	0,0%	
	2021'in üçüncü çeyreğini etkiler	2	3,7%	6	3,1%	4	6,3%	2	4,9%	
	2022'yi etkiler	2	38,9%	78	40,8%	21	32,8%	1	41,5%	

		1	%		%		%	7	%	
	Bir şey söylemek için henüz erken	13	24,1 %	65	34,0 %	23	35,9 %	8	19,5 %	
Covid-19 pandemisi süresince işletmenizi en çok endişelendiren husus nedir?	Fon bulmada sıkıntı yaşamak	20	37,0 %	21	11,0 %	14	21,9 %	8	19,5 %	0,001 *
	İşletme faaliyetinin uzun süreli durması	14	25,9 %	55	28,8 %	21	32,8 %	12	29,3 %	
	Müşteri kaybı	16	29,6 %	58	30,4 %	20	31,3 %	13	31,7 %	
	Uluslararası ticarete sıkıntı yaşamak	4	7,4%	57	29,8 %	9	14,1 %	8	19,5 %	

Firmanın 2020 mart ayından bu yana nakit akışını yönetebilmek için alınan önlemlerle sektör arasındaki ilişki incelendiğinde; hizmet sektöründe Bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşmeler sağlayanların oranı %9,3, ek finansman alanların oranı %13, farklı ürünlere ağırlık verenlerin oranı %18,5, ödemeleri erteleyenlerin oranı %46,3, ürünlerde indirim gidenlerin oranı %5,6, yeni kanallara girenlerin oranı %5,6'dır. Sanayi/üretim Bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşmeler sağlayanların oranı %16,2, ek finansman alanların oranı %18,3, farklı ürünlere ağırlık verenlerin oranı %17,8, ödemeleri erteleyenlerin oranı %12, ürünlerde indirim gidenlerin oranı %7,9, yeni kanallara girenlerin oranı %22,5'tir. Ticaret/perakende bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşmeler sağlayanların oranı %15,6, ek finansman alanların oranı %25, farklı ürünlere ağırlık verenlerin oranı %20,3, ödemeleri erteleyenlerin oranı %12,5 ürünlerde indirim gidenlerin oranı %1,6, yeni kanallara girenlerin oranı %17,2'dir. Diğer sektörlerde Bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşmeler sağlayanların oranı %9,8, ek finansman alanların oranı %41,5, farklı ürünlere ağırlık verenlerin oranı %9,8, ödemeleri erteleyenlerin oranı %24,4, ürünlerde indirim gidenlerin oranı %4,9, yeni kanallara girenlerin oranı %7,3'tür. Dolayısıyla "H6 firmanın 2020 mart ayından bu yana nakit akışını yönetebilmek için alınan önlemlerle sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi **kabul edilmiştir**.

Covid-19 pandemisi süresince işletmeyi en çok endişelendiren husus incelendiğinde; hizmet sektöründe olanlarda fon bulmada sıkıntı yaşayanların oranı %37, işletme faaliyetlerinin uzun süreli durması %25,9, müşteri kaybı %29,6, uluslararası ticarete sıkıntı yaşayanların oranı %7,4'tür. Sanayi/üretim sektöründe olanlarda fon bulmada sıkıntı yaşayanların oranı %11, işletme faaliyetlerinin uzun süreli durması %28,8, müşteri kaybı %30,4, uluslararası ticarete sıkıntı yaşayanların oranı %29,8'dir.

Ticaret/perakende sektöründe olanlarda hizmet sektöründe olanlarda fon bulmada sıkıntı yaşayanların oranı %21,9, işletme faaliyetlerinin uzun süreli durması %32,8, müşteri kaybı %31,3, uluslararası ticarete sıkıntı yaşayanların oranı %14,1'dir. Diğer sektör firmalarında fon bulmada sıkıntı yaşayanların oranı %19,5, işletme faaliyetlerinin uzun süreli durması %29,3, müşteri kaybı %31,7, uluslararası ticarete sıkıntı yaşayanların oranı %19,5'tir.

Tablo 31. Covid-19 Pandemisi Sürecinde İşletmenin Kullandığı Finansal Kaynaklar ile İşletmenin Bulunduğu Sektör Arasındaki İlişki

		Hizmet		Sanayi/Üretim		Ticaret/Perakende		Diğer		p
		N	%	n	%	n	%	n	%	
Covid-19 pandemisi süresince işletmenizin kullandığı finansal kaynak hangisi/hangileridir?		5	9,3%	8	4,2%	7	10,9%	4	9,8%	0,000*
	Banka kredileri	11	20,4%	26	13,6%	12	18,8%	5	12,2%	
	Devlet desteği	1	1,9%	7	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	
	Diğer	16	29,6%	32	16,8%	19	29,7%	22	53,7%	
	Eximbank	1	1,9%	1	,5%	0	0,0%	0	0,0%	
	Kişisel borç	5	9,3%	16	8,4%	3	4,7%	1	2,4%	
	Öz kaynak	15	27,8%	101	52,9%	23	35,9%	9	22,0%	
Normalleşmeyle birlikte işletmenizde ihracat konusunda nasıl bir değişim öngörüyorsunuz?	Artar	30	55,6%	89	46,6%	34	53,1%	25	61,0%	0,291
	Azalır	8	14,8%	43	22,5%	7	10,9%	6	14,6%	
	Değişmez	16	29,6%	59	30,9%	23	35,9%	10	24,4%	
Normalleşmeyle birlikte işletmenizde ithalat konusunda nasıl bir değişim öngörüyorsunuz?	Artar	23	42,6%	112	58,6%	39	60,9%	26	63,4%	0,261
	Azalır	5	9,3%	13	6,8%	6	9,4%	1	2,4%	
	Değişmez	26	48,1%	66	34,6%	19	29,7%	14	34,1%	

*p<0,05

Covid-19 pandemisi süresince işletmenin kullandığı finansal kaynaklar ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe bulunan işletmelerde banka kredileri %20,4, devlet desteği %1,9, Eximbank %1,9, kişisel borç %9,3, öz kaynak %27,8, diğer kaynaklar ise %29,6 oranında kullanılmıştır. Sanayi/üretim sektöründe bulunan işletmelerde banka kredileri %13,6, devlet desteği %3,7, Eximbank %0,5, kişisel borç %8,4, öz kaynak %52,9, diğer kaynaklar ise %16,8 oranında kullanılmıştır. Ticaret/perakende sektöründe bulunan işletmelerde banka kredileri %18,8, devlet desteği %0, Eximbank %0, kişisel borç %2,4, öz kaynak %22, diğer kaynaklar ise %53,7 oranında kullanılmıştır. Covid-19 pandemisi süresince işletmenin kullandığı finansal kaynaklar ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır (p<0,05). Dolayısıyla "H7 Covid-19 pandemisi

süresince işletmenin kullandığı finansal kaynaklar ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi **kabul edilmiştir**.

Normalleşmeyle birlikte işletmenizde ihracat ve ithalat konusunda beklenen değişim ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı derecede ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$). Dolayısıyla “H7a. “Normalleşmeyle birlikte işletmede ihracat ve ithalat konusunda beklenen değişim ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır” hipotezi **reddedilmiştir**.

Tablo 32. Pandemi Süreci ve Öncesi Karşılaştırma

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmenizde üretim maliyeti durumu ne yönde ilerledi?	Hizmet	54	2,20	0,90	6,735	0,000*
	Sanayi/üretim	191	2,61	0,66		
	Ticaret/Parekende	64	2,25	0,82		
	Diğer	41	2,32	0,79		
	Total	350	2,45	0,77		
İşletmenizin Covid-19 pandemi öncesi dönemi (2019) ve Covid-19 pandemi dönemini ithalat bakımından karşılaştırınız.	Hizmet	54	1,81	0,39	1,742	0,158
	Sanayi/üretim	191	1,80	0,40		
	Ticaret/Parekende	64	1,70	0,46		
	Diğer	41	1,88	0,33		
	Total	350	1,79	0,40		
İşletmenizin Covid-19 pandemi öncesi dönemi (2019) ve Covid-19 pandemi dönemini ihracat bakımından karşılaştırınız.	Hizmet	54	1,78	0,42	1,455	0,227
	Sanayi/üretim	191	1,80	0,40		
	Ticaret/Parekende	64	1,67	0,47		
	Diğer	41	1,73	0,45		
	Total	350	1,76	0,43		

Buna göre; pandemi öncesine göre üretim maliyeti düzeyi ile ilgili görüş sektörlere göre anlamlı düzeyde farklılık gösterirken ($p<0,05$), ithalat ve ihracat düzeyi karşılaştırması sektörlere göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir. ($p>0,05$). Anlamlı farklılık gösteren üretim maliyeti için farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre; sanayi/üretim sektörü ortalaması hizmet, ticaret/parekende ve diğer sektörlerden anlamlı derecede daha yüksektir.

Tablo 33. Hipotez ve Sonuçlar

Hipotezler	Sonuçlar
H1: İşletmenin bulunduğu sektörle Covid-19 pandemi sürecinde işletmenin	Hipotez reddedilmiştir.

gelirindeki değişim arasında anlamlı bir ilişki vardır.	
H2: İç piyasa satışı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H2.a: İç satış fiyatları ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H2.b: Yeni sipariş ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H2.c: İstihdam ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H2.d: Kapasite kullanım oranı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H2.e: Birim maliyet ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H2.f: Pandemi sürecinde üretim kapasitesi, ihracat satışı, karlılık oranı, yatırımsal oranı, stok durumu, ithal girdi ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotez reddedilmiştir.
H3: Covid-19 pandemisinin başlamasıyla işletmede üretim maliyeti ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H3.a: İşletmenin sektörü ile alınan önlemlerin ciroya etkisi, Covid-19 öncesi ithalat karşılaştırması ve Covid-19 öncesi ihracat karşılaştırması arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotez reddedilmiştir.
H4: Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ile sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H4.a: İşletmenin cirosu ile bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.

H4.b: Covid-19 pandemisi döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar (çalışma saatleri, hijyen önlemleri, sağlık sorunları vs.) karşısında finansal yöndeki etkisi ile işletmenin sektörü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H5: İşletmede Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtiçi satışların seyri ile işletmenin sektörü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H5.a: Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca dış ticarete olan değişim ile sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H5.b: İşletmede Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtdışı satışlar ve ertelenen yatırımların sektör ile arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotez reddedilmiştir.
H6: Firmanın 2020 mart ayından bu yana nakit akışını yönetebilmek için alınan önlemlerle sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H7: Covid-19 pandemisi sürecinde işletmenin kullandığı finansal kaynaklar ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotezi kabul edilmiştir.
H7.a: Normalleşmeyle birlikte işletmede ihracat ve ithalat konusunda beklenen değişim ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Hipotez reddedilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel bir salgın haline gelen ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını; biz insanoğlunun hayatını her açıdan etkilediği gibi firmaların da işleyişini, üretimini ve ticaretini etkilemiştir. Tüm sektörlerde faaliyet gösteren firmalar bu süreçte farklı farklı problemlerle karşılaşmışlardır. Kimi firmalar için insan kaynağı önemli iken çalışanlarının virüse yakalanması ve çalışma alanının doldurulamaması, dolayısıyla işleyişin aksaması gibi sorunlarla karşılaşırken, kimi firmalar da üretime devam edebilecek durumda iken hammadde, ithalat ve ihracat alanlarında çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır.

Araştırma Konya ilinde bulunan ve farklı sektörlerde faaliyet gösteren firmaların Covid-19 döneminde dış ticaret açısından nasıl etkilendiklerini değerlendiren bir incelemedir. Araştırmaya katılan firma yetkililerinin anket sorularına verdikleri yanıtlara göre, firmaların Covid-19 krizinden etkilenmeleri, sektöre göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Türkiye, ekonomik açıdan Covid-19 pandemisinin etkisine 2020 yılının ikinci çeyreğinden hemen önce girmiştir, dolayısıyla elde edilen rakamlar pek bir farklılık göstermemiştir. Fakat ikinci çeyrekte itibaren etkileri çok ağır bir biçimde görülmüştür.

Çalışmada 2019 ve 2020 yıllarında Mart ve Nisan aylarının ihracat verileri sunulmuş ve Türkiye'nin AB'ye üye ülkelere ve AB'ye üye olmayan ülkelere toplamda 10 milyar dolar civarında bir ihracat kaybı yaşadığı görülmüştür. Bunun sebebi AB'ye üye ülkelerin korumacı bir dış ticaret politikası izlemesinden kaynaklanmıştır.

Araştırmaya katılan firma yetkililerinin vermiş oldukları cevaplar neticesinde, krizden olumsuz olarak etkilenen sektör hizmet sektörü olarak tespit edilmiş, bu krizden olumlu olarak etkilenen sektör ise sanayi/üretim sektörü olmuştur. Bunun sebebi, dünya çapında yaşanan pandeminin getirmiş olduğu kısıtlamalar neticesinde hizmet sektörünün aksaması ve neredeyse durma noktasına gelmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan özellikle Avrupa ülkelerinde sanayi ve üretimin Türkiye'ye nazaran daha fazla aksaması nedeniyle Türkiye'de sanayi/üretim sektörüne ciddi ve yoğun bir talep oluşmuştur. Bu durum, sektörün güçlenmesine ve salgın döneminde üretimin artmasına neden olmuştur.

İşletmenin bulunduğu sektör ile Covid-19 pandemi sürecinde işletmenin gelirindeki değişim arasındaki ilişki incelendiğinde, yaşanan bu pandeminin işletme sektörü ile finansal kriz yaşama ve bu krizin nedenleri olan alacak tahsilindeki gecikmeler, çalışma sermayesindeki artış, kredi konusundaki güçlükler, maliyetlerdeki artışlar, öz kaynak yetersizliği, satış kârlılığının düşüklüğü, tüketici talebindeki azalma gibi sebeplerle alakalı olmadığı tespit edilmiştir.

İç piyasa satışı ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektörünün neredeyse yarısından fazlasının ciddi bir boyutta iç piyasa satışlarının azaldığı gözlemlenmiştir. Bunun sebebi yaşanan pandemiden dolayı oluşan kısıtlamalar sebebi ile hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların bu kısıtlamalardan olumsuz etkilenmesinden kaynaklanmaktadır. Sanayi/üretim sektöründe ise bu durum hizmet sektörüne nazaran bir azalış göstermemiştir. Neredeyse firmaların yarısı iç piyasa satışlarının arttığını ve iç piyasa satışlarının değişmediğini belirtmiştir. Ticaret perakende sektöründe ise iç piyasa satış durumunun bütün durumlarda neredeyse eşit olduğu gözlemlenmiştir. Diğer sektörlere baktığımızda ise firmaların yarısı iç piyasa satışlarının arttığını ve geri kalan yarısından fazlası ise Covid-19 dönemi öncesine göre iç piyasa satışlarındaki durumun değişmediğini belirtmiştir. Yani iç piyasa satışı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İç satış fiyatları ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde bütün sektörlerde iç satış fiyatlarının arttığı gözlemlenmektedir. Bunun en önemli sebebi ise yaşanan Covid-19 krizinin hammadde fiyatlarını arttırmasıyla beraber bu durumun satış fiyatlarına da yansımından kaynaklanmaktadır. Yani iç satış fiyatları ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Yeni sipariş ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalarda yeni sipariş durumunda artış ve azalış durumlarının aynı yüzdelerde olduğunu görmekteyiz. Bu oranlar hizmet sektöründe yeni sipariş alma durumunda bir artış olmadığını göstermektedir. Sanayi/üretim sektörü yeni sipariş durumunda ise en çok artışı gösteren sektör durumundadır. Ticaret/perakende sektöründe ise yeni siparişlerin yüzdeler oranlarına baktığımızda artış, azalış ve değişmeme durumlarının hemen hemen aynı olduğunu görmekteyiz. Diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmaların da ticaret/perakende sektörü gibi oranların

hemen hemen aynı olduğunu görmekteyiz. Yani yeni sipariş ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İstihdam ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalarda istihdam artışı, diğer sektörlerle göre en az artış gösteren sektör olmuştur. Sanayi/üretim sektörü ise en fazla artış gösteren sektör olmakla beraber neredeyse istihdamında bir azalma söz konusu olmamıştır. Ticaret/perakende sektörüne baktığımızda ise istihdamındaki artışın ve Covid-19 öncesi döneme göre bir farklılık göstermemesi oranlarının aynı olduğu gözlemlenmektedir. Diğer sektörlerde ise istihdam artışı, azalışı ve Covid-19 dönemi öncesine göre bir farklılık göstermemesi durumlarının aynı yüzdeliklerde olduğu gözlemlenmektedir. Yani istihdam ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kapasite kullanım oranı ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların kapasite kullanım oranlarındaki artışın diğer sektörlerle göre en az artış gösteren sektör olduğunu görmekteyiz. Sanayi/üretim sektöründe faaliyet gösteren firmaların ise diğer sektörlerle göre en fazla artış sergileyen sektör olduğunu görmekteyiz. Burada sanayi/üretim sektöründe faaliyet gösteren firmaların, Covid-19 pandemisi öncesine göre kapasite kullanım oranlarının daha iyi olduğu gözlemlenmektedir. Ticaret/perakende sektörü ise en az azalma yaşayan sektör olmakla beraber artış boyutu %50'ye yaklaşmıştır. Diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmalar ise Covid-19 dönemi öncesine göre bir değişiklik olmaması durumu yoğunluk göstermiştir. Yani kapasite kullanım oranı ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Birim maliyet ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların birim maliyetlerinin ciddi oranda artış gösterdiği görülmektedir. Sanayi/üretim sektörü ise birim maliyetin en çok artış gösterdiği sektör olmuştur. Ticaret/perakende sektöründe ise %50'lik bir artış vardır. Diğer sektörlerle baktığımızda ise Covid-19 süreciyle beraber birim maliyetlerinde ciddi bir artış söz konusu olmuştur. Covid-19 pandemisiyle beraber tüm sektörler birim maliyet konusunda bir artış yaşamıştır. Yani birim maliyet ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ile sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların finansal sorunlarının çözülmesi için en yüksek oranlı talebi uzun vadeli ve düşük faizli kredi olanağının sunulmasıdır. Sanayi/üretim sektörü için finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ise işletmelerin gelişimini sağlamak için yeni teşvikler geliştirilmesidir. Ticaret/perakende sektörü için finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ise işletmenin sermaye piyasasından yararlanması için düzenlemeler yapılmasıdır. Diğer sektörlerde ise finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem olarak kredi kullanımında teminat ve diğer formalitelerin en aza indirilmesidir. Yani Covid-19 sürecinde karşılaşılan finansal sorunların çözümünde en önemli yöntem ile sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İşletmenin cirosu ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalarda ciro artışı fazla olmamakla birlikte cirolarında bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Sanayi/üretim sektörü ise ciro artışı en yüksek olan sektör olmuştur. Ticaret/perakende sektöründe ise ciro artışının ve ciro oranında bir değişiklik olmaması oranları neredeyse aynı düzeydedir. Diğer sektörlere baktığımızda ise en yüksek oran ciro oranlarında bir değişiklik olmadığı yönündedir. Yani işletmenin cirosu ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Covid-19 pandemisi döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar (çalışma saatleri, hijyen önlemleri, sağlık sorunları vs.) karşısında finansal yöndeki etkisi ile işletmenin sektörü arasındaki ilişki incelendiğinde Covid-19 döneminde ortaya çıkan yeni uygulamalar hizmet, sanayi/üretim, ticaret/perakende sektöründe ve diğer sektörlerde bu durum yüksek oranda olumsuz bir etki göstermiştir.

İşletmelerde Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başladığından beri yurtiçi satışların seyri ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların büyük çoğunlukla Covid-19 dönemi öncesine göre yurtiçi satışlarında bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Sanayi/üretim sektöründe ise yurtiçi satışlarda Covid-19 öncesi dönemine göre bir azalış görülmektedir. Bunun sebebi sanayi/üretim sektöründe olan firmaların yurtiçi satışlarından ziyade yurtdışına satış yapmalarından kaynaklanmaktadır. Ticaret/perakende sektörü ise Covid-19 dönemi

öncesine göre yurtiçi satışlarda en çok artış yapan sektör olmuştur. Diğer sektörlere baktığımızda ise yurtiçi satışlarda Covid-19 dönemi öncesine göre büyük bir artış söz konusudur. Yani işletmelerde Covid-19 pandemisi etkileri görülmeye başlandığından beri yurtiçi satışların seyri ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca dış ticarete olan değişim ile sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe olan firmalar çoğunlukla %1-%25 aralığında azaldığını belirtmiştir. Sanayi/üretim sektöründe faaliyet gösteren firmalar ise çoğunlukla Covid-19 öncesine dönemine göre dış ticaretlerinin daha iyi olduğunu belirtmiştir. Ticaret/perakende sektöründe ise bu durum çoğunlukla Covid-19 öncesi dönemine göre herhangi bir değişiklik olmadığı yönündedir. Diğer sektörlerde Covid-19 öncesi dönemine göre dış ticaretlerinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Yani Mart-Aralık 2020 dönemi boyunca dış ticarete olan değişim ile sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İşletmelerin 2020 mart ayından bu yana nakit akışını yönetebilmek için alınan önlemlerle sektörler arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların nakit akışını yönetebilmek için öncelikli olarak tercih ettikleri yöntemler sırasıyla; ödemeleri ertelemek, farklı ürünlere ağırlık vermek, ek finansman almak, bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşme sağlamak, ürünlerde indirim gitmek ve yeni kanallara girmek. Sanayi/üretim sektöründe hizmet gösteren firmaların nakit akışını yönetebilmek için öncelikli olarak tercih ettikleri yöntemler sırasıyla; yeni kanallara girmek, ek finansman almak, bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşmeler sağlamak, ödemeleri ertelemek, ürünlerde indirim gitmek. Ticaret/perakende sektöründe hizmet gösteren firmaların nakit akışını yönetebilmek için öncelikli olarak tercih ettikleri yöntemler sırasıyla; ek finansman almak, farklı ürünlere ağırlık vermek, yeni kanallara girmek, bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşme sağlamak, ödemeleri ertelemek, ürünlerde indirim gitmek. Diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmaların nakit akışını yönetebilmek için öncelikli olarak tercih ettikleri yöntemler sırasıyla; ek finansman almak, ödemeleri ertelemek, bankalarla kredi ödemeleri/yapılandırma konusunda görüşme sağlamak, farklı ürünlere ağırlık vermek, yeni kanallara girmek, ürünlerde

indirime gitmek. Yani işletmenin 2020 mart ayından bu yana nakit akışını yönetebilmek için alınan önlemlerle sektörler arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Covid-19 pandemisi sürecinde işletmeleri en çok endişelendiren husus incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaları en çok endişelendiren husus, öncelikli olarak sırasıyla; fon bulmada sıkıntı yaşamak, müşteri kaybetmek, işletme faaliyetlerinin uzun süre durması, uluslararası ticarete sıkıntı yaşamak. Sanayi/üretim sektöründe faaliyet gösteren firmaları en çok endişelendiren husus, öncelikli olarak sırasıyla; müşteri kaybetmek, işletme faaliyetlerinin uzun süre durması, uluslararası ticarete sıkıntı yaşamak, fon bulmada sıkıntı yaşamak. Ticaret/perakende sektöründe faaliyet gösteren firmaları en çok endişelendiren husus, öncelikli olarak sırasıyla; işletme faaliyetlerinin uzun süre durması, müşteri kaybetmek, fon bulmada sıkıntı yaşamak, uluslararası ticarete sıkıntı yaşamak. Diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmaları en çok endişelendiren husus, öncelikli olarak sırasıyla; müşteri kaybetmek, faaliyetlerin uzun süre durması, fon bulmada sıkıntı yaşamak ve uluslararası ticarete sıkıntı yaşamak.

Covid-19 pandemisi süresince işletmenin kullandığı finansal kaynaklar ile işletmenin bulunduğu sektör arasındaki ilişki incelendiğinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalar öncelikli olarak sırasıyla; diğer kaynaklar, öz kaynaklar, banka kredileri, kişisel borç, Eximbank. Sanayi/üretim sektöründe faaliyet gösteren firmalarda işletmelerin en çok kullandığı finansal kaynak öz kaynaklar olmuştur. Daha sonra öncelikli olarak sırasıyla; diğer kaynaklar, banka kredileri, kişisel borç, devlet desteği, Eximbank. Ticaret/perakende sektöründe hizmet gösteren firmalarda öncelikli olarak sırasıyla; diğer kaynaklar yüksek oranda olmak üzere öz kaynaklar, banka kredileri ve kişisel borçlardır. Ticaret/perakende sektöründe faaliyet gösteren firmalar finansal kaynak olarak Eximbank'ı kullanmamıştır. Yani Covid-19 pandemisi süresince işletmenin kullandığı finansal kaynaklar ile işletmenin bulunduğu sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye geneli Covid-19 pandemisinden olumsuz olarak etkilenmiş olsa da Konya ilindeki firmalarda bu durum sadece hizmet sektörünü finansal yönden olumsuz olarak etkilemiştir. Hizmet sektörü dışında kalan diğer sektörlerde pandemi dönemi öncesine göre diğer sektörlerin ekonomilerinde bir değişiklik olmamıştır. İlk

olarak sanayi/üretim sektörü daha sonra ticaret/perakende ve diğer sektörler Covid-19 dönemi öncesine göre genel olarak finansal yönden bir artış göstermiştir. Yaşanan sıkıntıların en önemlisi hammadde temininde oluşan aksaklıklar, Covid-19 pandemisiyle gelen kısıtlamalar ve alınan önlemler olarak belirlenmiştir.

Çalışma, alanında ilk olması sebebiyle oldukça önemlidir. Ülkemizde Covid-19'un dış ticarete etkisini il bazında araştıran başka bir çalışma literatürde henüz bulunmamaktadır.

Araştırmanın istatistik sonuçlarına göre öneriler aşağıda yer almaktadır;

Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Türkiye'nin ve Konya'nın beklenmedik salgın durumlarına karşı üretim ve dış ticaretlerini koruma amaçlı politikalar geliştirilmelidir.
- Konya gibi sanayi ve üretim sektöründe gelişmiş olan şehirlerin ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlayabilmesi için firmaları ayakta tutabilecek daha kapsamlı teşvikler geliştirilmelidir.
- Türkiye'nin herhangi bir kriz durumunda üretimin ve dış ticaretin aksamaması için firmaların hammadde teminini daha kolay bir şekilde sağlaması yönünde düzenlemeler getirilmelidir.
- Ekonomik faaliyetlerin aksamadan devam edebilmesi için, hükümetler aralarında koordineli bir şekilde çalışmalar yapmalıdır.
- Salgın döneminde ihracatın aksamaması ve ürünlerin yurt dışına gönderilebilmesi için konteynır eksikliğinin giderilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- Konya ilinde ve diğer şehirlerde faaliyet gösteren firmaların kira bedelleri düşürülerek, ödenen bu bedellerin firmaya yatırım amaçlı kullanılarak ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlaması için ayrılmalıdır.

Araştırmaya Yönelik Öneriler

- Türkiye genelindeki firmaların salgın dönemindeki dış ticaretlerinin durumunu araştıran daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir.
- Konya ili dışında kalan ve sanayi/üretim yönünden gelişmiş şehirlerde bu çalışma yapılabilir.

- Covid-19 salgınının dış ticarete etkisini inceleyen değişkenler değiştirilerek çalışma yenilenebilir.
- Dış ticaret yapan firmalarda ekonomik okuryazarlığın ölçülmesi ve geliştirilmesi için çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar Balaylar, N. (2019). Döviz Kuru Rejimleri (Türleri, Rejim Tercihleri ve Türkiye). Y. Uysal, N. Acar Balaylar, & N. Keskin içinde, *Türkiye Ekonomisi Üzerine Seçme Yazılar* (s. 323-352). Ankara : Nobel.
- Adıgüzel, M. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37-191.
- Afşar , B., & Erkoç , Y. (2018). 2008 Küresel Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri "Konya Organize Sanayi Bölgesi Örneği". *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31-48.
- Akçacı, T., & Çınaroğlu, M. S. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Lojistik ve Ticarete Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 447-456.
- Akkuş, A. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Kriz Yönetimi ve Stratejik Planlama. E. Şen , D. Hıdıroğlu , & O. Yılmaz içinde, *Covid-19 Pandemisinde Yönetim ve Ekonomi* (s. 103-130). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akkuş, M. (2020). Koronavirüs ve Covid-19. *Aksaray Üniversitesi Tıp Bilimleri Dergisi*, 15-20.
- Aktan, C. C., & Şen, H. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye: Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 1-9.
- Aktaş, N. (2017). Türk Dış Ticaret Sistemi ve Yapısının İncelenmesi. *Türk Dış Ticaret Sistemi ve Yapısının İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü.
- Aktuğ, S. S. (2020). Covid 19'un İşgücü Piyasalarına Etkileri. M. Özhan, & M. Dağ içinde, *Covid-19 Salgınının Sosyoekonomik Etkileri* (s. 99-115). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alkinoğlu Karamızrak, L. (2009). Küresel Mali Kriz ve Türkiye. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 361-390.
- Altay, H., & Çelebiooğlu, F. (2015). Şubat 2001 Ekonomik Krizi Sonrasında İthalat Fonksiyonunun Yapısal Değişiminin İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-15.

- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39-61.
- Altunç , A. S., & Yılmaz, H. (2020). Covid 19'un Türkiye ve Dünya Ekonomisine Etkisi. M. Özhan, & M. Dağ içinde, *Covid-19 Salgınının Sosyoekonomik Etkileri* (s. 1-28). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Arabacı, H., & Yücel, D. (2020). Pandeminin Türkiye Ekonomisine Etkileri ve Türkiye Merkez Bankası Tarafından Finansal İstikrarı Sağlamak Amacıyla Alınan Önlemler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 91-98.
- Arı , A., & Özkeskin , N. (2016). Türkiye'deki Bankacılık Krizlerinin Nedenleri: Ekonometrik Bir Yaklaşım. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 45-60.
- Arslan, İ., & Bayar, İ. (2020). Covid-19 Salgını, Ekonomik Etkileri ve Küresel Ekonominin Geleceği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 87-104.
- Aydın, M. K., & Aksoy, Ö. (2012). Finansal Krizler Üzerine Bir Değerlendirme. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 135-152.
- Aydoğdu Bağcı, S. (2016). Kasım 2000 ve Şubat 2001 Ekonomik Krizlerinin Dış Ticarete Etkileri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46-54.
- Aykut Seymen, D. (2019). Türkiye'nin Dış Ticaret Politikası (1980 Sonrası Dışa Açık Sanayileşme Dönemi İçin Bir Değerlendirme). Y. Uysal , N. Acar Balaylar, & N. Keskin içinde, *Türkiye Ekonomisi Üzerine Seçme Yazılar* (s. 353-418). Ankara: Nobel Yayınları.
- Aytekin , İ. (2014). Petrol Krizi Sonrasında Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Ortadoğu Politikaları: Oyun Teorisi Uygulaması . *Yüksek Lisans Tezi*. Niğde, Türkiye: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı.
- Bak, G., & Eşidir, O. V. (2020). *Geçmişten Günümüze İspanyol Gribi'ne Türkiye'den Bakış*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Bakan, S. (2020). Covid-19 Pandemik Krizin Ekonomi ve Finansal Piyasalara Etkileri. Ağrı.

- Bakırtaş, İ., & Tekinşen, A. (2004). Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 83-100.
- Bayrak, R. (2020). Covid-19 Kriziyle Şekillenen Yeni Ekonomik Sistem ve Türkiye'nin Makro Ekonomik Dengesinde Yaratacağı Olası Değişim. M. Polat, & M. Aslantaş içinde, *Bir Virüsün Öğrettikleri* (s. 281-314). Ankara: Nobel Yayınları.
- Bilgiç Ulun, A. (2020). Covid-19 Salgınının Küresel Düzeyde İncelenmesi: Ekonomik Etkiler ve Vergisel Önlemler. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 89-102.
- Birekul , M. (2019). Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Yapısal Analizi (2002-2018). Konya, Türkiye : Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı.
- Bozkurt Çetinkaya, Ö., & Kıran, F. (2020). Covid-19 Pandemi Süreci ve Sonrasında İşletme Yönetimi. A. Özdemir , & M. Eser içinde, *Covid-19 Pandemi Sürecinin Sosyo-Ekonomik ve Politik Etkileri* (s. 279-304). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Bulut, R., & Pınar , C. (2020). Covid-19 Döneminde Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 217-225.
- Chudik, A., Mohaddes, K., & Raissi , M. (2021). Covid-19 Fiscal Support and its Effectiveness. *Economics Letters*, 1-5.
- Cinel, E. A. (2020). Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram Dergisi*, 124-140.
- Çelik , N. (2020). Belirsizliklerin Dünya Ekonomisine Yönelik Yansımaları: Covid-19 Salgını Öncesi ve Sonrası Dünya Ekonomisi. M. Polat, & M. Aslantaş içinde, *Bir Virüsün Öğrettikleri* (s. 315-330). Ankara: Nobel Yayınları.
- Çelikel Danişoğlu, A. (2013). Para Krizleri: Türkiye'de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-11.
- Çetin, A. C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Genel Ekonomik Faaliyetlere ve Hisse Senedi Borsa Endeksine Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi* , 341-362.

- Çondur, F. (2020). Covid-19 Pandemi Süreci ve Sonrasında Türkiye'de Finansal Piyasalar. A. Özdemir, & M. Eser içinde, *Covid-19 Pandemi Sürecinin Sosyo-Ekonomik ve Politik Etkileri* (s. 225-249). Ankara: Nobel Yayınları.
- Darıcan, M. F. (2013). Ekonomik Krizler ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 39-46.
- Debata, B., Patnaik, P., & Mishra, A. (2020). Covid-19 pandemic! It's impact on people, economy, and environment. *Journal of Public Affairs*, 1-9.
- Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57-81.
- Efegil, E. (2002). *Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Ekren, A. (2020). Covid-19'un Dünya Ekonomisine Etkisi; İran Örneği . *Academia*, 1-11.
- Engin, C., & Göllüce, E. (2016). 2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27-40.
- Erdoğan, S. (2018). Körfez Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri (1989-1991). *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33-47.
- Ertuğrul, C., İpek, E., & Çolak , O. (2010). Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri . *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 59-72.
- Genç, Ö. (2011). Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupasına Etkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, 123-150.
- Gevorkyan, A. V. (2015). Economic Crisis. *Volume 6. International Management*, 111-133.
- Gökmen , Y. (2020). Covid-19 Salgınının Yayılımına Genel Bir Bakış. M. Polat, & M. Aslantaş içinde, *Bir Virüsün Öğrettikleri* (s. 15-51). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Göktürk, İ. (2021). Tarihsel Süreç İçerisinde Önemli Salgın Hastalıklar ve Covid-19'un Sektörel Açından Ekonomik Etkileri . Van, Türkiye : Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı.

- Gruszczynski, L. (2020). The COVID-19 Pandemic and International Trade: Temporary Turbulence or Paradigm Shift? *Published online by Cambridge University Press*, 337-342.
- Gümüş, A. (2020). Covid'19'un Türkiye Ekonomisine Bazı Etkileri. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 548-560.
- Gümüş, T. T. (2011). Avrupa'da Kara Ölüm ve Dönem Krokileri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 139-164.
- Güngen, A. R. (2018). Türkiye'nin 2018 Krizi: Nereden Nereye? *Mülkiye Dergisi*, 449-452.
- Halişçelik, E. (2021). 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türü ve Nedenleri. *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-20.
- Halişçelik, E. (2021). 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türü ve Nedenleri. *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-20.
- Işık, N., & Duman, E. (2012). 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 73-101.
- Jiang, J., & Qu, L. (2020). Changes in Global Trade Patterns in Manufacturing, 2001-2018. *American Journal of Industrial and Business Management*, 1-15.
- Kadıoğlu, B. (2010). *2008 Ekonomik Krizi*. Bolu: Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahraman Akdoğu, S. (2012). Türkiye'de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 189-207.
- Karaduman, B. (2019). *Yeni Keynesyen İktisat ve 2008 Krizi*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karatay, G., Gürarlan Baş, N., Çevik, Y., Karadağ, E., & Alp Dal, N. (2015). Ebola Epidemiyolojisi, Klinik Özellikleri ve Hemşirelik Bakımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 90-98.

- Karşıyakalı , B. (2019). Türkiye'de Ekonomik Büyümenin Dinamikleri. Y. Uysal , N. Acar Balaylar, & N. Keskin içinde, *Türkiye Ekonomisi Üzerine Seçme Yazılar* (s. 129-156). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kawai, M. (1998). The East Asian Currency Crisis: Causes and Lessons. *Contemporary Economic Policy*, 157-172.
- Kerr, W. A. (2020). The Covid-19 Pandemic and Agriculture: Short- and Long-Run Implications for International Trade Relations. *Canadian Journal of Agricultural Economics* , 225-229.
- Keskin, H., Kiriş, H., & Şentürk, C. (2006). 2001 Krizinin Ekonomik ve Siyasi Yönleri Üzerine Bir Değerlendirme Çabası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46-73.
- Ketboğa, M., & Danacı, M. C. (2019). Dış Ticaretin Yapısal Sorunları ve Bu Sorunların Dış Ticaret Şirketlerinin Faaliyetleri Üzerinde Etkileri: Malatya İli Örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 249-267.
- Ketrez, G., Şirin, H., & Hasde, M. (2020). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Salgınlar. *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi* , 21-29.
- Kılıç, E. K. (2020). Dünyada Bankacılık Tarihi ve Krizleri: Türkiye'deki Bankacılık Sektörü. *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi*, 1-31.
- Korkmazer, G. (2018). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Gelişimi: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 79-92.
- Köse, Z. (2020). Covid-19'un Küresel Ekonomiye Etkileri. E. Şen, D. Hıdıroğlu, & O. Yılmaz içinde, *Covid-19 Pandemisinde Yönetim ve Ekonomi* (s. 43-66). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Liu, S., & Favre, B. (2013). Understant the Global Economic Crisis: a Text Summarization Approach. *Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, 89-110.
- Marx, K. (2017). *İktisat Üzerine*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Marx, K. (2020). *Kapital III. Bir Bütün Olarak Kapitalist Üretim Süreci*. İstanbul: Yordam Kitap.

- Menteşe, G. L. (2020). Kara Vebanın Batı ve Doğu Topluluklarına Etkisi. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 78-87.
- Oğuz, Ş. (2011). Krizi Fırsata Dönüştürmek: Türkiye’de Devletin 2008 Krizine Yönelik Tepkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 1-23.
- Okkay, İ. (2019). Küreselleşen Dünyada Kriz Yönetiminin Önemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 308-317.
- Oktar, S., & Dalyancı, L. (2010). Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1-22.
- Orkunoglu, I. F. (2009). Domuz Gribi Ekonomisinin Türkiye'ye Maliyeti. *Mevzuat Dergisi*.
- Öcal, F. M. (2011). Küresel Ekonomik Krizin Reel Sektöre Etkileri Çerçevesinde Türkiye'nin Dış Ticaret Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 204-225.
- Öz, E., & Baran, T. (2019). Türkiye'de Ekonomik Kriz Dönemlerinde Vergi İndirimlerin Enflasyon, Faiz ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1257-1277.
- Öztürk, S., & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-12.
- Pamuk, Ş. (2020). Tarihte Küresel Salgınlar ve İktisadi Etkileri. A. S. Akat, A. A. Aşıcı, O. Aydoğuş, R. Barbaros, Ö. F. Çolak, N. N. Dinçer, . . . E. Yeldan içinde, *Salgın Ekonomisi* (s. 33-52). Ankara: Efil Yayınları.
- Parasız, İ. (1999). *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pepinsky, T. B. (2014). The Politics of Capital Flight in the Global Economic Crisis. *Economics and Politics*, 431-456.
- Prassl, A. A., Cloyne, J., Dias, M. C., Parey, M., & Ziliak, J. P. (2020). The Covid-19 Economic Crisis. *The Journal of Applied Public Economics*, 489-492.
- Sarı, B., & Sarı, E. (2020). Kriz Zamanlarında Eğitim Yönetimi: Covid-19 Örneği. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 49-63.
- Snell, M. (2019, Şubat 23). <https://www.thoughtco.com/black-death-defined-1789444> adresinden alındı

- Songur, H. (2009). Küresel Krizin İstanbul Borsası Üzerindeki Etkisi . *Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-16.
- Subaşı Ertekin, M., & Kutlu, E. (2000). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye Dış Ticaretinin Genel Bir Analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 223-254.
- Sungur, N. (1999). Asya Krizinin Dinamikleri . *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 203-211.
- Tan , M., & Tayanç, M. (2020). Pandemi İle Gündelik Hayatı Yeniden Düşünmek. M. Özhan, & M. Dağ. içinde Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tekeoğlu, A. S. (2020). Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 32-53.
- Tekinşen, A. (2002). Finansal Kriz Türleri ve Krizlerin Öngörülmesinde Kullanılan Temel ve Öncü Göstergeler . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 70-79.
- Temel, M. K. (2012). 1918 Grip Pandemisi. *Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Dentoloji ve Tıp Tarihi Programı*. İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Timur, G. H., & Tosuner, A. (2002). Para ve Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9-36.
- Toprak, D. (2010). Türkiye'de Kriz Dönemlerinde Borçların Seyri: 1994 ve 2001 Krizi. *Vizyoner Dergisi*, 1-14.
- Tosunoğlu , Ş., & Kasal , S. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Sağlıklı Küresel Ekonomi İçin Politika Uygulamaları: IMF'nin Rolü. *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 35-49.
- Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi* , 56-80.
- Türk, A., Ak Bingül, B., & Ak, R. (2020). Tarihsel Süreçte Yaşanan Pandemielerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 612-632.

- Uruş, A. F. (2019). Finansal Krizler Sonrası Uygulanan Regülasyonlar ve Etkinliği. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33-48.
- Varışlı , N. (2020). Covid-19'un Organizasyon Yapılarına Etkileri. E. Şen, D. Hıdıroğlu , & O. Yılmaz içinde, *Covid-19 Pandemisinde Yönetim ve Ekonomi* (s. 131-148). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Vidya, C. T., & Prabheesh, K. P. (2020). Implications of COVID-19 Pandemic on the Global Trade Networks. *Emerging Markets Finance and Trade*, 2408-2421.
- Wang, H., & Smith, K. (2021). Health, economic, and social implications of COVID-19 for China's rural population. *The Journal of the International Association of Agricultural Economists*, 495-504.
- Yenipazarlı, A. (2020). Covid 19: Pandemi Sürecinde Dış Ticaret. A. Özdemir, & M. Eser içinde, *Covid-19 Pandemi Sürecinin Sosyo-Ekonomik ve Politik Etkileri* (s. 251-268). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, N. (2020). Dünya Salgın Tarihi. *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 85-103.
- Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 47-55.
- Yılmaz, Ö., Kızıltan, A., & Kaya, V. (2005). İktisadi Kriz Kurumları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 77-97.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Sevil ONGUN

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : 2019, KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret

Yüksek Lisans Öğrenimi : 2021, KTO Karatay Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik

Tarih: 02 Eylül 2021